

Vuosiraportti 2005

Marja Holmila
Leena Warsell
Siru Keskinen

Pakka-projekti

Projekti on kehittämis- ja tutkimushanke, jota toteutetaan Hämeenlinnan ja Jyväskylän seuduilla vuosina 2004–2008. Hankkeen tavoitteet ovat:

- 1. Nuoret ja nuoret aikuiset juovat vähemmän ja juomisen aloitusikä nousee**
- 2. Humalajuominen ja tähän liittyvät haitat vähenevät**
- 3. Alueellisen ja seudullisen alkoholihaittojen ehkäisyn organisaatio kehittyy**
- 4. Löydetään tehokkaiksi osoitettuja käytäntöjä, joita voi hyödyntää muissa osissa maata.**

Projekti kehittää paikallistasoista alkoholipolitiikkaa yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa. Toimintaan pyritään saamaan mahdollisimman laajasti mukaan lääni- ja kuntaorganisaatio, poliittiset päättäjät, seutukunnat, kansalaisjärjestöt, alkoholielinkeinot ja poliisi. Paikallisten toimijoiden kanssa yhteistyössä on projektille luotu toimintaohjelma vuosiksi 2004–2007. Toiminta sisältää tehostettua valvontaa, koulutusta ja kansalaisten, viranomaisten ja muiden toimijoiden yhteisen toiminnan aktivoimista.

Sekä Jyväskylässä että Hämeenlinnan seudulla hankkeeseen on palkattu koordinaattorit, jotka toimivat yhteistyössä Stakesin Ehkäisevän päihdetyön ryhmän kanssa. Kummallakin alueella toimintaa ohjaamaan on nimetty alueellinen ohjausryhmä. Projekti pyrkii siihen, että toiminnasta tulee osa alueen pysyviä prosesseja, ja että se on paikallisten hallinnassa ja "omaa".

Projektiin kuuluu laaja ennen–jälkeen-mittauksiin, vertailuasetelmaan ja prosessiseurantaan perustuva tutkimus. Tutkittu toiminta luo näyttöön perustuvia siirrettäviä malleja. Tutkimuksen tehtävänä on arvioida toiminnan tuloksellisuutta ja prosessia ja tulosten pysyvyyttä. Tavoitteena on löytää käytäntöjä, joita voi jatkossa hyödyntää myös muilla paikkakunnilla. Aineistoina käytetään mm. rekistereitä, väestökyselyjä, kouluterveyskyselyä, koeostoja kaupoissa ja ravintoloissa, haastatteluja ja toimintadokumentteja. Tutkimuksesta vastaa Stakesin Alkoholi- ja huume tutkimus-ryhmä.

Projekti toteutetaan Stakesin, STM:n, Alko Oy:n ja Hämeenlinnan seudun kuntien, Seutukeskus OY Hämeen, Jyväskylän aluekeskusohjelman verkostokaupungin ja alueen kuntien yhteistyönä. Projekti on osa valtakunnallista Alkoholiohjelmia.

Projektia johtaa tutkimusprofessori Marja Holmila

Stakesin projektiryhmä:

Tutkimus: Raija Ahtola, Thomas Karlsson, Siru Keskinen, Heli Mustonen, Kirsimarja Raitasalo, Christoffer Tigerstedt, Katariina Warpenius, Esa Österberg.

Kehittäminen: Saini Mustalampi, Markku Soikkeli ja Leena Warsell.

Koordinaattorit: Hämeenlinnan seutu: Irmeli Tamminen

Jyväskylän seutu: Eeva-Liisa Vesterinen

SISÄLLYS

1. ALUEIDEN KUVAUS	4
1.1. Hämeenlinnan seutukunta ja sen paikallisen päihde-ehkäisyn aiemmat organisaatiot.....	4
1.2. Jyväskylän verkostokaupunki ja sen paikallisen päihde-ehkäisyn aiemmat organisaatiot ...	6
2. LÄHTÖTASON MITTAUKSET	8
2.1. Väestökysely	9
2.2. Rekisterit	11
3. TOIMINTA HÄMEENLINNAN JA JYVÄSKYLÄN SEUDUILLA VUONNA 2005	12
3.1. Hämeenlinnan seutu	15
3.2. Yhteenvetoa Hämeenlinnan seudusta	22
3.3. Jyväskylän seutu	22
3.4. Yhteenvetoa Jyväskylän seudusta.....	27
4. KOORDINAATTORIEN ITSEARVIOINNIT: MITEN HYVIN PAKAN TAVOITTEET OVAT TOTEUTUNEET SEUTUINTERVENTIOSSA?.....	27
5. VALTAKUNNALLINEN JA KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ.....	31
6. MUIDEN KUIN STAKES-TIIMIN TUTKIMUSTOIMINTA	32
7. TUOTTEET JA ESITTEET, PAKAN WEB-SIVUJEN TILANNE	33

1. ALUEIDEN KUVAUS

1.1. Hämeenlinnan seutukunta ja sen paikallisen päihde-ehkäisyn aiemmat organisaatiot

Hämeenlinnan seutukunnan muodostavat *Hattula, Hauho, Hämeenlinna, Janakkala, Kalvola, Lammi, Renko ja Tuulos*. Seudun asukasmäärä on kasvanut yhtäjaksoisesti ja melko tasaiseen tahtiin vuodesta 2000 vuoteen 2004. Nuorten (15–24-vuotiaiden) osuus väestöstä vastaa suunnilleen koko maan tasoa, kun taas yli 65-vuotiaita on hieman enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Sekä työttömyys että nuorisotyöttömyys olivat Hämeenlinnan seudulla vuonna 2004 alhaisemmalla tasolla kuin koko maassa. (Liitetaulukot 1–3.) Kuntaliiton suurten kaupunkien tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin sosiaalisten ongelmien yleisyyttä, Hämeenlinna sijoittui hyvin (Tuomainen, Tuomainen & Myllykangas 2004).

Seutuyhteistyö perustuu kuntien vapaaehtoiseen liittoumaan, Hämeen allianssiin. Sen keskeinen ajatus on, että seutu on kuntaa vahvempi kilpailtaessa maakunnallisista, valtakunnallisista ja ylikansallisista resursseista. Hämeen allianssilla vahvistetaan Hämeenlinnan seudun kilpailuasemaa, saadaan kilpailuetuja ja pystytään tuottamaan kunnalliset palvelut nykyistä tehokkaammin. Kaupunki seutuineen on yksi sisäasiainministeriön seutukokeiluun (SEUTU-hanke) hyväksytyistä kahdeksasta pilottiseutukunnasta, ja se on mukana myös valtakunnallisessa aluekeskusohjelmassa.

Kanta-Hämeen sosiaalitoimen maakunnallisen yhteistyön juuret ulottuvat 1970-luvulle, jolloin päihdehuollon erityispalveluja ryhdyttiin tuottamaan ylikunnallisesti. Vuonna 1990 Hämeenlinnan kaupunki perusti Sosiaalikehitys Oy:n kehittämään alueen sosiaalitoimen palveluja. Toinen merkittävä seudullinen yhteistyöelin on vuonna 1999 perustettu Seutukeskus Oy Häme, jonka tehtävänä on huolehtia Hämeenlinnan seudun kahdeksan kunnan antamista palvelu-, kehittämis- ja ylläpitotehtävistä. Seutukeskus Oy Hämeen hallitus toimii myös seutuhallituksena.

Hämeenlinnassa paikallistumisen haasteeseen on pyritty myös päihdekysymyksissä vastaamaan erityyppisin organisatorisin järjestelyin. Näistä keskeisiä ovat Hämeenlinnan seudullinen päihdefoorumi, keskusteleva avoin kansalaisfoorumi, ehkäisevän päihdetyön neuvottelukunta ja päihdepalveluyksikköön sijoittuva ehkäisevä päihdetyöntekijä. Hämeenlinnan päihdefoorumi on toiminut vuodesta 1997 alkaen ja viime vuodet seudullisena, ja siinä ovat edustettuina kaikki keskeiset viranomaissektorit, Hämeenlinnan seudun kansanterveystyön kuntayhtymä, järjestöt,

seurakunta, asukasyhdistykset sekä seudun muut kunnat. Elinkeinoelämää edustavat Alko Oy sekä Hämeenlinnan yrittäjät ry. Foorumi pyrkii lisäämään viranomaisten välistä yhteistyötä ja kansalaisvaikuttamista sekä ohjaamaan paikallisia päihdeoloja. Työskentelymuotona ovat 3-4 kertaa vuodessa pidettävät työkokoukset, joiden sisältönä ovat asiantuntija-alustukset ja keskustelu.

Ehkäisevän päihdetyön koordinaatio sijoittuu perusturvalautakunnan alaiseen Hämeenlinnan päihdepalveluysikköön. Päihdepalveluysikön toiminnot painottuvat päihdepalveluihin, mutta myös ehkäisevän työn puolella toimii laaja verkosto. Kaupungissa toimii yksi kokopäivätoiminen ehkäisevä päihdetyöntekijä, sosiaaliterapeutti Risto Holstila, joka on ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö. Lisäksi Hämeenlinnan kaupungissa toimii viranomaisten keskinäinen ehkäisevän päihdetyön neuvottelukunta, jota päihdepalvelujen ehkäisevä päihdetyöntekijä koordinoi. Mukana on noin 15 henkilöä eri viranomaissektoreilta, myös poliisi ja järjestöt, mutta elinkeinoelämä ei. Neuvottelukunta kokoontuu noin viisi kertaa vuodessa suunnittelemaan, innovoimaan ja seuraamaan ehkäisevän päihdetyön toimintoja. Kaupungin viranomaisten keskinäinen toiminta on ensi sijassa lasten ja nuorten päihteiden käytön ehkäisyyn tähtäävää valistusta, elämäntaitojen opettamista, osallistamista, varhaista puuttumista (esim. Fenix-projekti) ja itsetunnon tukemista eri tavoin. Seudun muissa seitsemässä kunnassa ehkäisevää päihdetyötä koordinoivat päihdeyhdyshenkilöt moniammatillisten työryhmien kanssa yhteistyössä.

Hämeenlinnan seudulla käynnistyi vuonna 2003 kolme merkittävää alkoholipoliittista hanketta. Ensinnäkin, seutukokeiluun liittyen sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus ja Etelä-Suomen lääninhallitus ovat pyytäneet Hämeenlinnan seutukunnalta lausunnon uusien alkoholijuomien vähittäismyyntipaikkojen ja anniskeluravintoloiden sijainnin asianmukaisuudesta. Toiseksi, viranomaisvetoisen K-18 -hankkeen tarkoituksena oli edistää vastuullista myyntiä ja anniskelua sekä ikärajojen pitävyyttä. Etenkin vähittäismyyjiin vedottiin muun muassa nuorten henkilöiden henkilöllisyyden tarkistamiseksi ja omavalvontasuunnitelman laatimiseksi. Haluttiin myös muistuttaa, että alkoholin välittäminen alaikäisille on rikos ja korostettiin vanhempien vastuuta. Valvontaa tehostettiin kampanjaluonteisesti, minkä kautta herätettiin keskustelua alkoholin saatavuuteen liittyvistä kysymyksistä. Kolmanneksi, Lammin kunnassa kehitettiin edelleen nuorten Noste- ja Askelma-hankkeita, joiden tavoitteena on ollut monialainen yhteistyö muun muassa ehkäisevän päihdetyön taholla. Noste-hankkeessa on ollut mukana myös alkoholin vähittäismyyntin edustus ja hanketta on tukenut paikallinen päihdefoorumi.

K-18 -hanke ja seutukokeiluhanke liittyivät läheisesti toisiinsa. K-18 -hanke käsiteltiin Hämeenlinnan kunnanvaltuustossa ja kävi lausuntokierroksella perusturvalautakunnassa eli kunnan viranomaisten toiminta sai poliittisen johdon tuen. Varsinainen toiminta oli kuitenkin ennen kaikkea kuntarajat ylittävien seudullisten ja läänitason toimijoiden vastuulla. Hanke oli kampanjaluonteinen tempaus, jonka alkoholisääntelytoimenpiteet olivat lähtöisin tai ne koordinoitiin lääninhallituksen tasolla. Kyse ei ollut siis paikallisesti täysin omaehtoisesta tai puhtaasti alhaalta ylöspäin kummunneesta kansalaisaktivismista vaan seutu- ja läänitaseisten viranomaisten tehostetusta yhteistyöstä seudun kuntien suuntaan. Oleellista on kuitenkin, että alkoholijuomien saatavuutta sääntelevät kysymykset nousivat agendalle seudun kärkikunnan poliittisissa elimissä: kunnan sisäinen valmius tarttua vastuullisen myynnin ja anniskelun problematiikkaan on seutu- ja läänitasolta koordinoitun toiminnan edellytys.

1.2. Jyväskylän verkostokaupunki ja sen paikallisen päihde-ehkäisyn aiemmat organisaatiot

Jyväskylän verkostokaupungista Pakka-toiminnassa ovat mukana *Hankasalmi, Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta, Korpilahti, Laukaa, Muurame, Petäjävesi, Toivakka ja Uurainen*. Suolahden kunta ei lähtenyt mukaan. Jyväskylän seudulla asukkaiden määrä on kasvanut 2000-luvulla huomattavasti voimakkaammin kuin Hämeenlinnan seudulla. Yliopisto- ja opiskelukaupunkina Jyväskylän väestössä 15–24-vuotiaiden osuus ylittää maan keskitason, mikä näkyy myös seudun luvuissa. Työttömyys ja nuorisotyöttömyys olivat Jyväskylän seudulla vuonna 2004 korkeammalla tasolla kuin koko maassa. (Liitetaulukot 1–3.) Kuntaliiton tutkimuksen (Tuomainen, Tuomainen & Myllykangas 2004) mukaan Jyväskylän kaupungissa sosiaaliset ongelmat ovat keskimääräistä yleisempiä, mutta myös monet hyvinvoinnin mittarit osoittavat korkeita arvoja.

Jyväskylä ja sen ympäryskunnat muodostavat verkostokaupungin, joka on mukana sisäministeriön aluekeskusohjelmassa. Aluekeskuksen ympärille rakentuvan verkostomaisen seutuyhteistyön ideana on hakea kullekin julkisen sektorin toiminnolle mielekäs organisaatiomalli, jonka myötä yksittäiset kunnat selviävät paremmin niille annetusta hyvinvointivastuusta. Verkostokaupunki-mallissa yhteistyöhön osallistuvien kuntien lukumäärää ei ole sopimusteitse lyöty lukkoon, vaan osallistujien määrä on avoin ja vaihtelee toiminnoittain. Malli eroaa Hämeenlinnan seudun kuntayhteistyöstä siten, että se on väljempi ja verkoston ytimenä korostuu keskuskunnan identiteetti. Kuten muissakin seutuhankkeissa, myös Jyväskylän seudulla etsitään luontevia kuntien välisiä yhteistyömuotoja

palvelujen tehostamiseksi ja niiden laadun parantamiseksi sekä alueen elinvoiman ja kilpailukyvyn kohottamiseksi.

Päihdealalla kuntien välisen yhteistyön lippulaiva on Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö, joka aloitti toimintansa 1.5.2002. Päihdepalvelusäätiö on julkisen ja kolmannen sektorin päihdepalveluja kokoava ja kehittävä organisaatio. Säätiössä ovat mukana peruskunnat (Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta, Laukaa ja Muurame), Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä sekä lukuisia paikallisia ja valtakunnallisia järjestöjä. Seudun kunnat ostavat päihdekliniikka-, katkaisuhuolto- ja kuntoutuspalvelut säätiöltä, jolle on rakennettu uudet toimitilat Jyväskylän Kyllön alueelle.

Seudulla toimii myös Keski-Suomen päihdefoorumi, jonka perustamisesta päätettiin kesällä 2002. Yhteistyössä on mukana 32 päihdealan asiantuntijaa ja toimijaa. Alkoholitarkastajat tai alkoholielinkeino eivät ennen Pakka-hanketta olleet mukana. Foorumin tarkoituksena on toimia maakunnallisen päihdehuollon verkostoitumisen, terveydenhuollon peruspalvelujen päihdetyön osaamisen ja päihdetyön erityisosaamisen kehittäjänä. Se kokoontuu 2-4 kertaa vuodessa. Foorumilla on neljä alatyöryhmää, joista toiminnassa ovat olleet (1) Päihdepalvelujärjestelmä ja strategia, (2) Koulutus-, tiedotus- ja kehittäminen sekä (3) Päihdehuollon tutkimustyöryhmä. Ehkäisevän päihdetyön ryhmä ei ole jatkanut toimintaansa.

Seutukunnan keskuksessa, Jyväskylän kaupungissa ehkäisevän päihdetyön tehtävät on sijoitettu sosiaali- ja terveystalokeskuksen alaisuuteen, mutta jakautuneet kahden eri osaston kesken. Kaupungissa työskentelee Nuorten päihde- ja huumetyön tiimi, jonka tehtäviin kuuluvat asiantuntija-apu nuorille ja heidän vanhemmilleen sekä konsultaatio- ja koulutuspalvelut päihde- ja huumeasioissa. Lisäksi Jyväskylän kaupungissa toimii viranomaisten keskinäinen ehkäisevän päihdetyön ryhmä, johon kuuluu yhdeksän henkilöä. Ryhmässä on edustettuina sosiaali-, terveys-, koulu- ja nuorisotoimi sekä terveydenedistämisen yksikkö ja päihdepalvelusäätiö. Ryhmä on toiminut jo raittiustyön aikana ja kokoontuu noin joka toinen kuukausi. Poliisi vierailee ryhmässä tarvittaessa, mutta elinkeinoelämä ja järjestöt eivät ole mukana ryhmässä. Ehkäisevän päihdetyön pääpaino suuntautuu lapsiin ja nuoriin; on järjestetty mm. koulujen päihdevalistusta ja Koukku-Loukku-hanke.

Syksyllä 2000 käynnistettiin kasvatusyhteistyöhanke "Meidän Jykä". Sektorirajat ylittävän hankkeen tavoitteena on tukea jyvaskyläläisiä vanhempia lasten ja nuorten kasvatuksessa ja vanhempana olemisessa. Hanketta toteuttavat kaupungin opetustoimi sekä sosiaali- ja

terveyspalvelukeskus yhteistyössä kaupungin muiden hallintokuntien, oppilaitosten, yrittäjien, poliisin ja kolmannen sektorin kanssa. MUKAVA-projektin tavoitteena on ollut tukea koteja ja kouluja sosiaalisuuden perustaitojen opettamisessa ja muistuttaa kasvatusvastuusta kaikkia niitä tahoja, jotka osallistuvat kouluikäisten lasten opetus- ja kasvatustyöhön.

Ehkäisevän päihdetyön kenttä näytti Jyväskylässä ennen Pakka-projektiin ryhtymistä hajautuneen erilaisiin lasten ja nuorten hyvinvointia edistäviin ja elämäntaitoja kehittäviin projekteihin ja kasvatushankkeisiin. Seutukunnallisen organisoitumisen vähäisyydestä huolimatta alueella oli perinteitä verkottuneeseen työskentelyyn. Seudullisen yhteistyön puitteissa oli lähinnä korjaavan työn perinteitä, ja yhteistyösuhteita alkoholiviranomaisiin ja -yrittäjiin ei ollut. Paikallisen tason alkoholipoliittisia hankkeita ei siis ollut Pakka-hankkeen aloittaessa, mutta lähiseudulla on jonkin verran kokemusta paikallisesta alkoholihaittojen ehkäisytoiminnasta. Esimerkiksi Keuruu oli 2000-luvun alkoholiohjelman kokeilupaikkakunta, ja alueella on tehty kampanjaluonteisia tehovalvontaiskuja alkoholin myynti- ja anniskelupaikkoihin. Jyvässeudulle on aloitettu jo ennen Pakka-hanketta päihdehoidon porrastamista selvittävä hanke, jossa sivutuotteena on syntynyt myös ideoita ehkäisevän päihdetyön seudullisesta järjestämisestä. Konkreettisimmin idea näkyy Pakka-ohjausryhmän kokouksessa 12.4.2005 kirjatusta ehdotuksesta seudullisen ehkäisevän päihdetyön koordinoinnin järjestämisestä. Tarja Boelius-Tikka on vuonna 2001 tehnyt selvityksen Keski-Suomen nuorten päihde- ja huumetyön tilasta.

2. LÄHTÖTASON MITTAUKSET

Tässä työraportissa esitellään joitakin lähtötasomittauksen tietoja, lähinnä väestökyselyn ja rekistereiden ja tilastojen pohjalta. Hajatietojenkin kerääminen yksiin kansiin koettiin tässä vaiheessa tärkeäksi, jotta ne olisivat yhdestä paikasta löydettävissä jatkokäsittelyjen avuksi. Tästä puuttuvat vielä useat keskeiset rekisteritiedot, joiden kerääminen on kesken. Tietoja on kerätty vuodesta 1998 tai 1999 lähtien, jotta interventioajan (2005–2007) mahdolliset muutokset saataisiin aikasarjatarkastelulla mahdollisimman hyvin esiin. Siru Keskinen on tallentanut seuranta-aineistoa sekä myös kvantitatiivista prosessiaineistoa yhdelle Excel-tiedostolle, johon sitä voidaan ajan kuluessa täydentää.

2.1. Väestökysely

Postikysely Pakka-seuduille ja niiden kontrollipaikkakunnille toteutettiin syksyllä 2004. Otokseen (yhteensä 8 000 henkilöä) oli poimittu Tilastokeskuksen Suomen väestöä koskevasta tietokannasta satunnaisesti otos 15–59-vuotiaista interventio- ja kontrolliseutukuntien asukkaista, 2000 henkeä kustakin. Yhteensä kyselyn palautti täytettynä 4 121 vastaajaa ja vastausprosentiksi tuli 51,6 %. Seutukunnittain vastausprosentti vaihtelee välillä 48,3–55,2 %.

Alkoholinkulutus

Väestökyselyn mukaan alkoholin kulutuksessa ei ole suuria eroja seutujen välillä. Itse ilmoitettu kulutus 100 %:n alkoholina oli kullakin seudulla keskimäärin neljä litraa vuodessa. Liitteenä olevasta taulukosta 5 nähdään kuitenkin, että miehet juovat keskimäärin kaksi kolmasosaa enemmän kuin naiset, ja että Hämeenlinnan seudun nuoret (15–24-vuotiaat) miehet ilmoittivat suuremmasta kulutuksesta kuin kontrolliseudun nuoret miehet.

Tosi humalaan juominen on hieman yleisempää Hämeenlinnan kontrolliseudulla kuin Hämeenlinnan seudulla, etenkin miesten joukossa (liitetaulukko 6). Kun ikä otetaan tarkasteluun mukaan, nähdään, että Hämeenlinnan seudun nuoret miehet ilmoittivat rankemmasta kulutuksesta kuin kontrolliseudun nuoret miehet. Hämeenlinnan kontrolliseudun vanhemmat (25–59-vuotiaat) miehet ja nuoret naiset sen sijaan juovat useammin tosi humalaan kuin Hämeenlinnan seudulla. (Liitetaulukko 7.)

Jyväskylän seudulla naiset juovat kontrolliseudun naisia useammin tosi humalaan (liitetaulukko 8). Seuraavasta taulukosta nähdään, että tämä koskee erityisesti nuoria naisia, ja että nuoret miehet puolestaan juovat kontrolliseudun nuoria miehiä hieman harvemmin tosi humalaan (liitetaulukko 9).

Käytettäessä kysymystä "Kuinka usein juotte kerralla 7 (jos olette nainen) tai 12 (jos olette mies) annosta tai enemmän?", saadaan humalakulutuksen yleisyydestä hyvin samankaltainen kuva kuin edellä: Hämeenlinnan seudulla muita hieman enemmän juovat nuoret miehet, Hämeenlinnan kontrolliseudulla vanhemmat miehet ja nuoret naiset, Jyväskylän seudulla taas nuoret naiset ja Jyväskylän kontrolliseudulla nuoret miehet. Vanhemmat naiset kuuluivat kaikilla seuduilla niihin, jotka juovat harvemmin tosi humalaan, eikä heidän juomistiheydessään ollut huomattavia seutukohtaisia eroja.

Juomien hankkiminen

15–17-vuotiaat vastaajat ilmoittivat hankkivansa alkoholijuomia tavallisimmin kavereilta, sisaruksilta tai tuntemattomilta. Toiseksi yleisin ostopaikka on elintarvikeliike, ja näiden jälkeen tulevat ulkomaanmatkat ja risteilyt, kioskit, opiskelijabileet, ravintolat tai baarit sekä huoltoasemat. Alkosta ja salakaupasta ostettiin harvemmin. (Liitetaulukko 10.) Tulos on melko yhtäläinen kouluterveyskyselyn 2003/2004 tulosten kanssa. Myös Pakka-väestökyselyn mukaan 15–17-vuotiaat nuoret katsoivat kiinnijäämisriskin melko suureksi, jos yrittää alle 18-vuotiaana ostaa alkoholijuomia Alkosta. Päivittäistavara-kaupasta ostaminen nähtiin helpompana, samoin kioskista tai huoltoasemalta ostaminen. Alkoholien välittäminen alaikäiselle arvioitiin kiinnijäämisen kannalta lähes riskittömäksi (Liitetaulukko 11.)

Alkoholipoliittiset mielipiteet

Alkoholihaittojen vähentämiseksi lähes kaikki vastaajat kannattivat (täysin tai osittain) riskiryhmiin kohdistuvaa kontrollia, kuten poliisin puhalluskokeita, alkoholien ostoikärajoja, alkoholien käytön puheeksi ottamista lääkärin vastaanotolla sekä humalaiselle myynnin ja anniskelun kieltämistä. Myös nuorten valistaminen, alkoholihaitoista tiedottaminen sekä alkoholittomat tilaisuudet ja paikat saivat suuren kannatuksen. Jonkin verran vähemmän kannatettiin kuitenkin valistusta, jossa terveyshaitoista varoitettaisiin pullon kylkeen liimattavien tekstein. Myyntipisteiden valvontaa kannatettiin. Ravintoloiden ja vähittäismyyntipaikkojen aukioloaikojen rajoittaminen sai vielä enemmistön kannatuksen, mutta sen sijaan niiden määrän rajoittamista enemmistö vastusti. Suuri osa vastaajista kannatti myös alkoholimainonnan rajoittamista ja alkoholien hintojen pitämistä korkealla. (Liitetaulukot 18–21.)

Kaikilla seuduilla monet vastaajista antaisivat kunnan päättää läänin sijasta uuden anniskelupaikan sijainnista ja anniskelulupien myöntämisestä. Näihin kysymyksiin vastattiin kuitenkin huomattavan usein "en osaa sanoa". Sen sijaan enemmistön mielestä kunnan ei tulisi säätää lapsille kotiintuloaika. Tässäkin seuduilla oltiin samaa mieltä, mutta Jyväskylän seudulla yhteisen kotiintuloajan kannattajia oli hieman enemmän kuin muilla seuduilla. (Liitetaulukot 22–25.)

2.2. Rekisterit

Tilastoitu kulutus

Alkoholijuomien tilastoitu kulutus on kasvanut sekä koko maassa että Pakka-seuduilla vuodesta 2000 vuoteen 2004. Vuonna 2004 tilastoitu kulutus asukasta kohden absoluuttialkoholina oli Hämeenlinnan seudulla 8,1 litraa, Hämeenlinnan kontrolliseudulla 8,4 litraa, Jyväskylän seudulla 7,9 litraa, Jyväskylän kontrolliseudulla 8,3 litraa ja koko maassa 8,2 litraa. (Liitetaulukko 4.)

Alkoholin tilastoitu kulutus on kasvanut Pakka-alueilla siten, että anniskelun määrä on pysynyt suunnilleen samalla tasolla tai vähentynyt hieman, kun taas alkoholin vähittäismyynti on kasvanut. Kehitys vastanee valtakunnallista tilannetta. Jakeluverkostossa on tapahtunut muutoksia vain vähän, pääasiassa siihen suuntaan, että vähittäismyyntipaikkojen määrä asukaslukuun suhteutettuna on ollut laskussa, A- ja B -lupien määrä on pysynyt kutakuinkin ennallaan ja C-lupien määrä on vähentynyt.

Lupahallinnon toimenpiteet

Taulukossa 20 on esitetty STTV:n ja lääninhallitusten langettamien sanktioiden määrät Pakka-paikkakunnilla vuosina 1998–2004. Toimenpiteet, joita ovat ohjaava keskustelu, kirjallinen huomautus, kirjallinen varoitus, sakko, mainontaa koskeva ohje ja mainontakielto ovat lievempiä kuin luvanrajoitukset (esimerkiksi määräaikainen ja pysyvä luvan peruuntuminen, myyntiajan tai -tilan rajoittaminen) ja niitä on annettu enemmän kuin luvanrajoituksia. (Liitetaulukko 12.)

Eräitä haittatietoja

Poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyrikosten määrä on 2000-luvulla ollut keskimääräistä alhaisempi etenkin Hämeenlinnan kontrolliseudulla ja keskimääräistä korkeampi Jyväskylän seudulla. Hämeenlinnan seudulla ja Jyväskylän kontrolliseudulla määrä on kulkenut siinä välillä. Korkeista luvuista huolimatta Jyväskylän seudulla pahoinpitelyrikosten määrä näyttää laskeneen viime vuosina, kun taas muualla suunta on ollut enemmän kasvuun päin. Vuonna 2004 seutujen väliset erot tasoittuivat miltei kokonaan. (Liitetaulukko 13.)

Poliisin tietoon tulleiden rattijuopumustapausten määrä on yhteydessä poliisin toimintaan ja aktiivisuuteen. Liitetaulukossa 14 on kuitenkin esitetty rattijuopumustapausten määrät Pakka-seuduilla vuosina 1999–2004. Silmiin pistäviä seutujen välisiä eroja luvuissa ei näyttäisi olevan.

Huostaanottotilastoissa Pakka-seutujen välillä ei ole suuria eroja. Kuitenkin lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä olevia 0–17-vuotiaita on suhteellisesti eniten Jyväskylän seudulla. (Liitetaulukot 15–17.)

3. TOIMINTA HÄMEENLINNAN JA JYVÄSKYLÄN SEUDUILLA VUONNA 2005

Miksi tarvitaan prosessin kuvausta ja kehittämistyön itsearviointia?

Kehittämistyölle on tyypillistä prosessimainen etenemistapa sekä ratkaisuvaihtoehtojen ja etenemisväylien moninaisuus. Prosessin kuluessa alussa asetetut tavoitteet alkavat joko täsmentyä tai hämärtyä prosessimaisen etenemisen aikana. Hanke voi myös huomaamatta ajautua sivuraiteelle. Toisaalta sivuraiteen valinta voi jossain tilanteessa olla välttämätöntä. Olennaista on, että valinnat etenemisvaihtoehtojen välillä ovat tietoisia.

Prosessievaluaation peruslähtökohtana on tarkastella toimintaa, jonka kautta pyrkimyksiä toteutetaan. Sen tehtävänä on tuoda esille projektin tuottamisessa käytetty toimintatapa eli luonne: milloin ja millaisia taitekohtia on ollut, kuinka ongelmatilanteita on ratkaistu ja millaisia innovaatioita tehty. Tällainen prosessievaluaatio perustuu vahvasti tekijöidensä itsearviointiin ja oppimiskokemusten peilaamiseen.

Hankkeen lopussa tuotettua arviointitietoa ei enää voida käyttää jo kuljetun tien ohjaamiseen. Tarvitaan tietoa myös kehittämisprosessin aikana, jotta sitä voidaan käyttää hankkeen ohjaamiseen ja toiminnan parantamiseen. Perusajatuksena on, että arviointi on hedelmällinen kasvualusta ja tuo virikkeitä suhtautumisessa omaan toimintaan ja auttaa erilaisten tiedonlähteiden käyttämistä toiminnan muokkaamisessa. Pakka on haasteellinen hanke monella tavoin, siinä on mahdollisuus arvioida toiminnan muutosta myös vahvalla empiirisellä tutkimusaineistolla. Tutkimuksen ja kehittämisen kontekstissa kehittämisinterventioiden suunnittelu, toteutus ja seuranta nousevat aivan erityiseen asemaan: ne muodostavat juuri perustan niille muutostavoitteille, joita haetaan. Siksi ne tulisi pystyä kuvaamaan koko hankkeen etenemisen prosessina eikä vain lopputulemana.

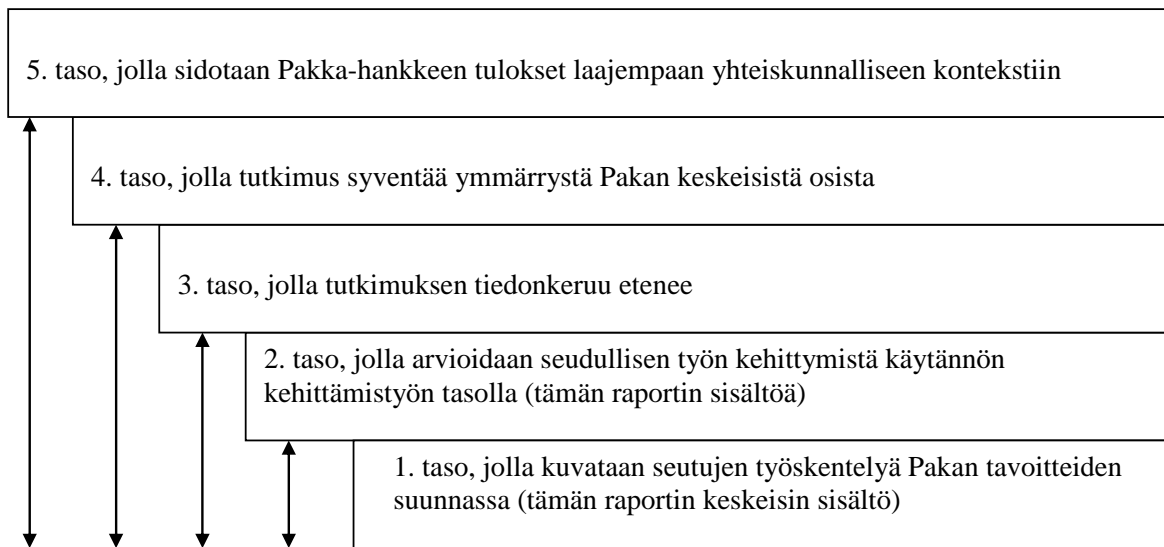
Jotta Pakka-hankkeen toimijat voisivat hyödyntää vielä ensi vuoden toimintasuunnitelmissaan jo eletyn prosessointia, on nimenomaan kehittämistyön kannalta tärkeää tehdä paitsi toimintojen kuvaus, myös arviointi siitä, miten hyvin Pakka on edennyt sille annettujen kolmen päätavoitteen

suunnassa. Kehittämisprosessia on kuvattu ainutkertaiseksi, kullekin projektille ominaiseksi ja yksilölliseksi toiminnan, havaintojen ja ajattelun kokonaisuudeksi. Pakka-hankkeessa alusta saakka mukana olleet muistavat, miten prosessi alkoi jo ennen kuin itse projekti ja tulee puolestaan jatkumaan toiminnan päättymisen jälkeen. Prosessiarvioinnissa voidaan erotella tyypillisiä vaiheita, esimerkiksi eteneminen ideavaiheen kautta suunnitteluun ja toteutukseen ja lopulta tulosten hyödyntämiseen. Nämä isot syklit ovat suhteellisen helposti jäseneltävissä, mutta prosessiarvioinnin kunnianhimoisena ideana on tuoda esille huomattavasti hienosyisemmin vaiheiden sisältöä.

Itsearviointi kuuluu olennaisena osana kaikkeen kehittämistyöhön. Siinä toiminnan toteutuksesta vastaavat työntekijät itse arvioivat työtään ja muokkaavat tätä varten erilaisia arviointimenettelyjä. Arviointi voi olla yksilön henkilökohtaista, tiimin, työryhmän, asiakasryhmän tai projektin tasoilla. Tällaisen omaehtoisen, ei-akateemisen arvioinnin on todettu tuottavan työn kehittämiseen välittömämmin hyödynnettävää tietoa kuin ulkopuoliset toimijat voisivat tarjota. Ulkopuoliset arvioijat taas näkevät prosessia laajemmin ja eri perspektiivistä, joten ne eivät sulje toisiaan pois.

Pakka-hanke on niin monitahoinen, että siinä tehdään arvioivaa kehittämistyötä sekä laajempina kokonaisuuksina (esim. omavalvonnan kehittäminen, valvonnan ja omavalvonnan yhteistyö, nuorten humalajuomisen vähentäminen) että näitä kokonaisuuksia palvelevien kehittämisinterventioiden palasina (vastuullisen tarjoilun ja myynnin koulutukset, vanhempien kanssa tehdyt interventiot, koulu yhteistyö jne). Arvioivan työotteen hyödyt tulevat parhaiten esiin juuri niin, että myös pienet osakokonaisuudet saadaan systemaattisemman kehittämisformaatin alle. Hankkeen lopussa yhteisenä haasteena on koota yhteen se tutkimustieto ja kehittämisarviointi, mitä on tehty ja arvioida sen kautta hankkeen onnistumisen ja /tai epäonnistumisen ydinkohdat. (päälähteenä käytetty Riitta Seppänen-Järvelän raporttia Prosessiarviointi kehittämisprojektissa, opas käytäntöihin, FinSocin arviointiraportteja 4/2002, Stakes).

Kuvio 1. Esimerkki Pakka-hankkeen prosessin eri tasoista ja niiden keskinäisistä yhteyksistä:

Vuosi 2005

Vuosi 2005 oli ensimmäinen täysi toimintavuosi. Jo vuoden 2004 puolella oli molemmille alueille perustettu tärkeimmät työryhmät ja luotu tärkeimmät sidosryhmäkontaktit. Koordinaattorit olivat aloittaneet kesällä työnsä, ja projektin sisäinen organisaatio ja yhteistyö oli saatu toimivaksi.

Koordinaattorit ja Stakes-ryhmän ydintiimi laati yhdessä alueellisten yhteistyökumppanien kanssa käytyjen neuvottelujen pohjalta toimintasuunnitelman, jossa hahmoteltiin kullekin tulevalle toimintavuodelle keskeiset työkohteet.

Vuoden 2005 toiminnan painopisteet olivat

- Työalue 1 Laajapohjainen yhteistyö kehittyy
Luodaan yhteistyörakenteet ja työryhmät ja niille täsmennetty toiminta
Pohjustetaan Pakka-näkökulmaa seudullisen organisaation ja strategiatyön osaksi

- Työalue 2 Alkoholin myyminen ja välittäminen alaikäisille
Toimintaa yrittäjien ja valvontaviranomaisten kanssa
Toimintaa vanhempien ja nuorten aikuisten kanssa
Kiinnitetään huomiota alkoholimainontaan ja markkinointiin
Aktivoidaan yhteisön eri toimijoita tiedotuksen ja koulutuksen keinoin

Pakan työalue 3 "Humalajuominen ja siihen liittyvät haitat vähenevät" oli vuoden 2005 aikana enemmänkin valmistelujen kohteena, ja se otetaan vasta vuonna 2006 varsinaisesti työn alle, samalla kun vuonna 2005 aloitettuja teemoja kerrataan ja toistetaan edelleen.

3.1. Hämeenlinnan seutu

Pakan organisoituminen seudulle

Hämeenlinnan seudun Pakka on perustanut jo olemassa olevien verkostojen lisäksi neljä erillistä alatyöryhmää:

- Ehkäisevän päihdetyön seuturyhmän (6 kokousta),
- Alaikäiset ja alkoholi -työryhmän (7 kokousta),
- Alkoholielinkeinoryhmän (6 kokousta) ja
- Ehkäisevän päihdetyön seudullisen organisaation kehittämistyöryhmän (5 kokousta).

Työryhmien jäsenten nimet ovat liitteessä 1.

Hankkeen paikallisessa ohjausryhmässä on 13 edustajaa (ks. liite 2). Ohjausryhmä on kokoontunut kolme kertaa. Kokousten asialistalla ovat olleet mm. seudullinen ehkäisevän päihdetyön strategia, alkoholivalvonnan tehostaminen yhteistyössä lääninhallituksen ja poliisin kanssa sekä keskustelu niistä keinoista, joilla Pakka-kunnat voitaisiin sitouttaa mukaan.

Seudullinen yhteistyö

Hämeenlinnan seudun ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöt on koordinaattorin toimesta kutsuttu kokoon toimintavuonna kuusi kertaa. Seudulle on ryhmän aloitteesta alettu työstää yhteistä seudullista ehkäisevän päihdetyön strategiaa ja seurattu alkoholiohjelman toteutumista alueen kunnissa. Ohjelman toteuttamisesta vastaavat kuntien ehkäisevän päihdetyön vastuuhenkilöt sekä sosiaalitoimen viranhaltijat. Lisäksi kokouksissa on esitelty seuduilla toimivia hyviä käytäntöjä, mm. Lammin kunnan Askelma ja Noste -ohjelmaa ja Rengon mallia.

26.5.2005 järjestettiin seutukunnan kunnille teemaneuvonpito, jossa käytiin läpi päihdekysymyksiin liittyvät suurimmat huolet. Päälinnämäisiksi huoliksi nostettiin huumausainetarjonnan, kokeilun ja käytön kasvu; alkoholin hinnan alentuminen ja sitä seuraava kulutuksen kasvu myös nuorten osalta sekä kuntien talouden tiukkeneminen, joka vaikuttaa kuntien kykyyn vastata ehkäisevien ja hoidollisten toimenpiteiden riittävydestä. Teemaneuvonpidossa käytiin läpi sitä, mikä olisi hyvä tilanne 2006, miten siihen päästään ja mitä itse aikoo tehdä tavoitteeseen pääsemiseksi.

Seutukunnallisesta strategiasta toivottiin potkua koko ehkäisevälle työlle, työhön sitoutuminen ja innostuminen nähtiin käyttövoimana ja painopiste haluttiin asettaa lapsiin ja nuoriin. Onnistumisen takeena nähtiin hyvä yhteistyö ja verkostoituminen, puheeksi ottamisen taidot, päättäjien mukaan ottaminen yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Kolmas sektori nähtiin voimavarana, yli hallintokuntien menevä yhteistyö tärkeänä lähtökohtana. Pakka-hankkeelta toivottiin saatavan lisää tuke tutkimustiedon ja sen hyödyntämisen kautta. Huolina olivat mm. kiire, strategian juurtuminen käytäntöön, vaikeudet elinkeinoyhteistyössä, vanhemmuuden kipukohdat.

Elinkeino (omavalvonta)- ja valvontayhteistyö

Pakka-hankkeen elinkeinoyhteistyön suunnittelusta vastaa Hämeenlinnan seudulla siihen erikseen valittu tarjontatyöryhmä, jossa ovat mukana elinkeinon edustajien lisäksi poliisin, lääninhallituksen ja ammattikorkeakoulun edustus. Yhteistyöryhmässä on käsitelty mm. omavalvontaan ja valvonnan tehostamiseen liittyviä asioita, myymäläpassia (anniskelupassin tapaan), henkilöstön turvallisuuskysymyksiä sekä suunniteltu vähittäismyynnin ja ravintoloiden omavalvonnan kartoitusta 2005 ja henkilöstön Pakka-koulutusta. Hämeenlinnan ammattikorkeakoulun (HAMK) sosionomiopiskelijat tekivät vähittäismyynnin omavalvonnan nykytilaa koskevan kartoituksen huhtikuussa 2005 (liite 3). Ravintoloiden omavalvonnan kartoitusta tekee Tavastian hotelli- ja ravintolalinjan opettaja Anu Piirainen.

Myymälä- ja ravintolakoulutukset

Myymälähenkilökunnalle tarkoitettussa "Kassan kautta" -koulutuksessa käytettiin opetusmenetelmänä draamaa, jonka toteuttivat näyttelijä-taikuri Jarmo Luttinen ja näyttelijä-päihdeohjaaja Franz Lindström. Ensimmäiseen koulutustapahtumaan osallistui 79, toiseen 35 ja yrittäjä-tapaamiseen 31 vähittäismyynnin yrittäjien edustajaa.

Ensimmäiseen koulutukseen osallistuneista 75 jätti palautelomakkeen. Koulutus oli koettu pääosin varsin myönteisenä. Osanottajien mukaan "asian tärkeys tuli hyvin esiin", "draaman käyttö oli hieno oivallus" ja koko seminaari oli "täynnä ajankohtaista ja tärkeää asiaa". Kouluttajat olivat "loistavia" ja kertoivat "vakavasta asiasta hauskaasti ja vastuuta herättävästi". Toisaalta osa joukosta piti esimerkkejä liiankin yksinkertaistettuina ja lisäksi kaivattiin esimerkkejä ja tietoa siitä, mitä tapahtuu, kun alaikäiselle myydään eli seurauksista ylipäätään (ilmeisesti myyjälle, nuorelle itselleen sekä kauppiaille). Lisäksi kaivattiin enemmän oppia alaikäisen tunnistamisesta, narkomaanien kohtelusta kassalla, ja miten toimitaan eri etnisten ryhmien kanssa. Olisi myös ollut hyvä kerrata alkoholin ikäraajat ja muu lainsäädäntö. Kauppiaita kaivattiin mukaan. Luvattiin myös

kertoa työkavereille "hyvästä tyylistä valistaa", että "kaikkien tulee toimia samassa linjassa" ja huolehtia siitä, että "omassa kaupassa sovitaan yhteiset toimintatavat", "vastuusta ja jäämäkkydestä".

13.10. järjestettiin toinen "Kassan kautta" -koulutus, jossa oli kaikkiaan 35 osallistujaa. Osanottajat antoivat erittäin myönteistä palautetta ja pitivät koulutusta erittäin hyvänä uusille kassoille. Tasapaino luennon ja esitysten välillä oli "oikeaan osunut", "kaikkien kauppiaiden pitäisi järjestää vastaava kaikille työntekijöille" ja esimerkit oli osattu poimia "suoraan elävästä elämästä jokapäiväisinä tilanteina". Huumorilla höystetystä ohjelmasta todella pidettiin. Osalle ei juuri tullut uutta tietoa ja ongelmiin ei sittenkään löydy patenttikeinoja. Alkon henkilöstölle asiat eivät olleet uusia ja Alkon ohjeet poikkeavat "jonkin verran esitetyistä". Toivottiin vielä syvällisempää asiaan paneutumista, lisäkeskusteluja sekä vielä tarkemmin pitäisi pohtia turvallisuutta vaarantavia tilanteita ja niitä aiheuttavien henkilöiden käyttäytymistä. Oma myymäläpäällikköään osa kaipasi myös tällaiseen koulutukseen.

"Kassan kautta" -koulutus on jo avaamassa uusia työkäytäntöjä myös itse kaupakettujen sisälle. Lokakuussa Pakka sai kuulla, että Citymarket suunnittelee ottavansa koulutuksen koko henkilökunnalleen, samoin Prisma Hämeenlinna.

Ravintolahenkilöstön omavalvontakoulutus "Osaamista anniskeluun - kunnossa kotiin" alkoi Hämeenlinnan seudulla 2005. Koulutuksen sisältö muodostui samoista draamallisista elementeistä kuin vähittäismyynnin koulutus, mutta nyt esimerkit valmisteltiin ravintolatyön näkökulmasta. Koska Piiraisen opinnäytetyö on vasta tekeillä, koulutusohjelmassa ei vielä voitu ottaa huomioon selvityksen kautta esiin tulleita näkökohtia. Kaikkiaan tähän koulutustilaisuuteen osallistui 89 osallistujaa, joista 62 jätti palautelomakkeen. Koulutuksen alussa Nina K. Hyttinen kertoi kokemuksia Järvenpään ravintola-poliisiyhteistyöstä. Esittäjiä keuhuttiin ammattitaitoisiksi ja osaaviksi, mukana oli "tärkeää tietoa, mutta silti rento meininki", esitykset olivat "hauskoja ja todentuntuisia" ja sisältö perustui "juuri meidän jokapäiväiseen työhön". Kaiken kaikkiaan "hyvä tilaisuus ja todentuntuista toimintaa" eikä vain "yhden henkilön puhetta". Myös Järvenpään esimerkki kiinnosti.

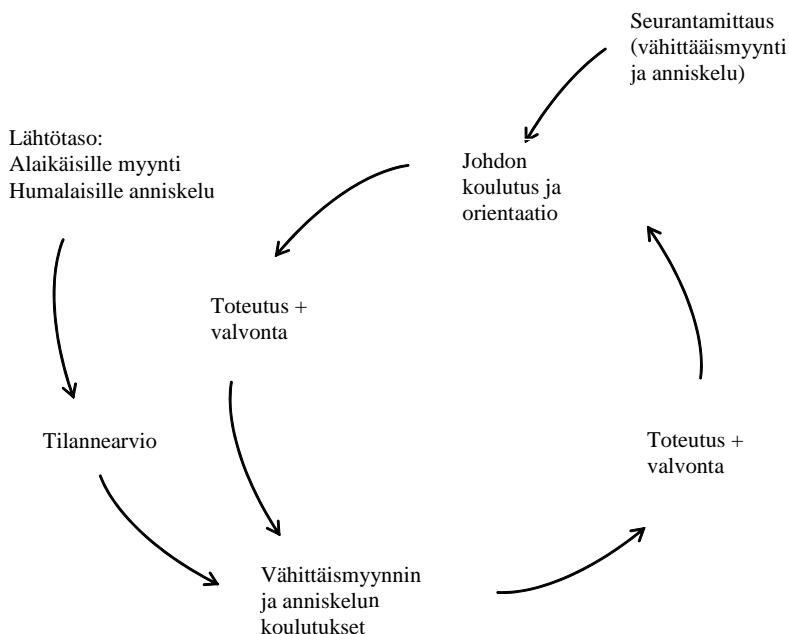
Yhteensä koulutukset tavoittivat siis 234 alkoholin myynnin tai tarjoilun alalla toimivaa.

Valvonnan ja koulutuksen yhteistyö

Hämeenlinnassa on koko toimintavuoden ajan ollut kiinteä vuorovaikutus toisaalta elinkeinon omavalvonnan kehittämisen että läänin ja poliisivalvonnan tehostamisen välillä. Poliisin edustaja on mukana keskeisissä työryhmissä sekä yhteistyötapahtumissa. Poliisin toimesta järjestettiin kaksi tehostettua valvontaiskua, toinen keväällä toukokuussa ja toinen lokakuussa, joiden tarkoituksena oli yhteistyössä paikallisen monialaisen toimijajoukon (poliisi, Tampereen poliisiopiskelijat, lääninhallituksen alkoholivalvonta, Ankkuri-hanke, Pakka-hanke sekä paikallinen ehkäisevä päihdetyö, nuorisotyö yms. tahot). Valvontaiskussa kiinnitettiin huomiota erityisesti alaikäisten nuorten juomisen ja alkoholin välittämiseen. Kevään palaute tapahtumasta oli niin hyvä, että tapahtuma uusittiin lokakuussa. Myös poliisikoulu piti yhteistyötä tärkeänä: poliisiopiskelijat saivat uusia näkökulmia alkoholilainsäädännön valvontaan.

Elinkeinoyhteistyössä haluttiin yhdistää omavalvonnan kartoitus ja siitä saatava tieto, vähittäismyynnin kassahenkilöstön koulutus, poliisin tehovalvontaiskut sekä yrittäjien omavalvontakoulutus yhdeksi toisiaan tukevaksi ja seuraavaksi ketjuksi (kuvio 2).

Kuvio 2. Koulutuksen ja valvonnan kehä

Lähde: Harold Holder ja Pakka-työryhmä Stakesissa 20.–23.9.2005

Omavalvontakartoitus tehtiin huhtikuussa, ensimmäinen "Kassan kautta" -koulutus järjestettiin toukokuussa ja seuraava lokakuussa. Vähittäismyynnin yrittäjille järjestettiin oma koulutus-

tapahtuma kesäkuun alussa. Tehovalvontaiskut taas toteutettiin touko-kesäkuun vaihteessa sekä lokakuussa. Valvonta kohdistui kaduille, vähittäismyyntiin, ravintoloihin sekä liikenteeseen.

Tehovalvontaiskut

Valvonnan tehoiskut toteutettiin poliisikoulun sekä seudullisen moniammatillisen työryhmän yhteistyönä poliisijohtoisesti. Erityisesti kiinnitettiin huomiota liikkeiden ulkopuolella tapahtuviin alkoholin välitysrikoksiin, joista myös informoitiin asianomaista kauppaliikettä. Touko-kesäkuun tehoiskussa kirjoitettiin 7 kpl sakkoja alkoholin välityksestä alaikäisille, 85 kpl alkoholin hallussapitorikkomuksesta sekä muutamia sakkoja liittyen liikenteeseen ja yleiseen järjestykseen. Yhdessä myymälässä tavattiin alaikäiselle myynti ja yhdessä alkoholin myynti selvästi päihtyneelle. Myös yhdestä anniskelupaikasta kehoitettiin poistamaan päihtyneitä asiakkaita. Lokakuun tehovalvonnassa kirjattiin 7 kpl sakkoja alkoholin hallussapidosta tai välittämisestä, neljä lasta toimitettiin päihtymyksen vuoksi poliisiasemalle, josta vanhemmat hakivat heidät. Ravintoloiden tarkastuksissa annettiin 3 kirjallista varoitusta epäpätevän vastaavan hoitajan vuoksi tai humalaisille anniskelusta sekä 1 määräaikainen luvanperuutus päihtyneen alaikäisen vuoksi. Vähittäismyyntin puolella tuloksena oli 1 määräaikainen luvanperuutus alaikäiselle myyntin vuoksi.

Seminaarit, hankkeesta tiedottaminen ja tapahtumat

Hämeenlinnassa jo pitkään toiminut päihdefoorumi on ollut Pakka-projektissa erinomainen työkalu. Sen kautta on julkistettu paikallisille toimijoille mm. kaikki Pakassa tuotetut tutkimustulokset. Pakkaa koskevaa tietoa on käsitelty kaikissa foorumeissa: 15.2. oli aiheena "Saavatko alaikäiset helposti hankittua alkoholiuomioita?", 10.5. "Alkoholi ja asenteet" sekä 27.9. "Hämeenlinnalaisnuorten päihdeasenteet ja päihteiden käyttötavat". Kalvolassa 27.1. oli seminaari teemalla "Taksiautoilijat ja muut yhteistyökumppanit alkoholiasiassa", Lammilla 10.2. aiheena oli "Miten puuttua nuorten päihteiden käyttöön", Janakkalassa 17.2. "Alaikäiset, vapaa-aika ja päihteet Turengissa" ja Rengossa 3.11. "Mielenterveys ja päihde".

Lisäksi Hämeenlinnassa järjestettiin 1.11.2005 Pakan toimesta teemaseminaari Paikallisesta alkoholipolitiikasta. Sen tavoitteena oli nostaa paikallinen näky sekä laajalti seudun asukkaiden tietoisuuteen että erityisesti virittää paikalliset poliittiset päättäjät asian taakse. Seminaariin osallistui kaikkiaan 52 henkilöä, joista luottamusmiehiä oli 12, viranhaltijoita 8, Pakka-työryhmän jäseniä 5 ja muita yhteistyötahoja 8. Palautteen antoi 33 /52. Vain kolmella osanottajalla ei ollut mitään tietoa Pakka-hankkeesta. Runsaasti lisätietoa paikallisesta alkoholipolitiikasta kertoi saaneensa kaikkiaan 8 osanottajaa ja 17 oli saanut sitä jonkin verran. Osanottajille oli syntynyt

lukuisia uusia ideoita ja kehittämistoimia, joita voisi itse olla tekemässä. Alkoholialan yrittäjiä kaivattiin vielä enemmän mukaan yhteiseen työhön, valmius puuttua erilaisiin anniskelualan epäkohtiin vahvistui, kouluja kaivattiin mukaan vahvemmin, seurakunnan ja kunnan nuorisotyön yhteistyötä lisää ja haluttiin virittää myös kuntien eri lautakuntien päätöksentekoa. Pakka pitäisi esitellä kunkin kunnan kunnanvaltuustolle ja päättäjät pitäisi saada sitoutumaan laaja-alaiseen paikalliseen vaikuttamiseen. Seudullista yhteistyötä ja ennaltaehkäisevän näkökulman merkitystä painotettiin monessa kannanotossa.

Pakka-hanke oli laajasti esillä Hämeenlinnan seudun Elomessuilla 13.–14.8. Elomessut on Hämeenlinnan seudun tunnetuin vuosittainen tapahtuma ja kävijöitä messuilla on ollut yli 40 000. Pakan osasto oli Hämeenlinna kaupungin osaston yhteydessä. Pakalla oli näyttävää alkoholiaiheista ohjelmaa, mm. "Kadotettu vastuu" -performanssi ja alkoholittomien smootien esittely sekä yleisökilpailu, johon osallistui reilut 500 messuvierasta. Seudun Pakkatoimijat (7 henkilöä) toimivat esittelijöinä osastolla.

Nuoret ja nuoret aikuiset

Hämeenlinnassa ja Lammin kunnassa on toimintavuoden aikana kokeiltu nuorten ravintoloissa promillemittausta vapaaehtoisella puhallutuksella. Puhallutuksella tarkoitetaan täysin vapaaehtoista promillemittarin puhallutusta nuorten diskossa. Hämeenlinnassa oli varauduttu noin 50 nuoren puhallutuksen /ilta, mutta asia sai nuorten suuren suosion ja kaikkiaan 231 nuorta puhallutettiin. Nuoret olivat kuulleet Pakka-hankkeesta Hämeenlinnan päihdeforumilla ja pitivät sitä kaikkiaan hyvänä hankkeena. Keskimääräinen puhallutustulos oli naisilla 0,98 ja miehillä 1,34 promillea. 40 % miehistä ja 60 % naisista puhalsi yli 1,5 promillea. Korkein puhallustulos oli 2,9 promillea. Useat asiakkaat olivat juoneet pohjia kotona ja ravintolaan oli lähdetty vasta puolen yön aikaan. Lammilla ei ollut kyseisenä iltana ravintolassa riittävästi asiakkaita ja siellä puhallutus tullaan keskittämään niihin öihin, jolloin ravintoloissa on asiakkaita. Tätä kokeillaan kolme kertaa samoissa ravintoloissa vielä tämän syksyn aikana ja toiminta uusittaneen keväällä 2006. Sanna-Kaisa Kopiloff tekee interventiosta erillisen yhteenvetoraportin (liite 5).

Nuoria peruskoulun yläasteella sekä ammatillisessa oppilaitoksessa on osallistettu Pakka-hankkeeseen haastekampanjalla. Yläkouluille ja ammatillisille oppilaitoksille lähetettiin keväällä ja syksyllä 2005 haaste, jolla oppilaitoksia haastettiin miettimään keinoja puhua ja toimia alkoholin käyttöä vähentävästi, erityisesti alkoholin välittämisen näkökulmasta. Haasteeseen osallistui aktiivisesti seitsemän koulun oppilaat ja henkilökunta. Haasteen toimesta tullaan palkitsemaan

Tervakosken yläkoulu Janakkalasta. Haaste jatkuu myös keväällä 2006 ja se on tarkoitus levittää myös varuskuntaan.

Toiseen asteen oppilaitoksista on oltu yhteistyössä mukana mm. siten, että sosiaali- ja opettajien opiskelijoiden on Pakka-hankkeen ja Tavastia oppilaitoksen yhteistyönä valmistettu ”Mäyräkoira kainalossa” -valinnainen opintokokonaisuus. Siihen on osallistunut 16 opiskelijaa, jotka ovat tuottaneet erilaista opintomateriaalia aiheesta alkoholi ja sen välittyminen alaikäisille ja miten nuoret itse siihen voivat vaikuttaa.

Pakka-hankkeesta on tehty kuusi opinnäytetyöesittelyä eri oppilaitosten opiskelijoiden toimesta. Opiskelijat ovat olleet sosiaali- ja terveydenhoitoaloille opiskelevia aikuisopiskelijoita.

Nuorten vanhemmat

Pakka-hankkeen ensimmäisiä toimia Hämeenlinnan seudulla oli vanhempaindraaman räätälöinti Pakka-hankkeen tavoitteita tukemaan. Vanhempaindraama on toteutettu yhteensä 17 kertaa seudun kaikissa kahdeksassa kunnassa. Draama sisältää laajasti alkoholin kokeilun, alkoholin saatavuuden ja päihderiippuvuuden syntymisen ja se kestää noin 2 tuntia. Tilaisuuksiin osallistuneita vanhempia oli yhteensä yli 900. Palaute on ollut erittäin hyvä. Osallistujilta kerätty laaja palaute on koottu yhteenvedoksi (ks. liite 4). Vanhempaindraama niveltyy tukemaan Pakan tavoitteita alaikäisten alkoholikokeiluiden myöhentämiseksi ja alkoholin saatavuuden tiukentamiseksi mm. siten että vanhemmat eivät välitä alkoholia lapsilleen.

Kouluterveys

Hämeenlinnan seudun 27 kouluterveydenhoitajaa kokoontuivat Pakan järjestämään koulutukseen 17.1.2005 Hämeenlinnan pääterveysasemalle. Koulutus käsitteli koululaisille ja opiskelijoille käytettävän päihteiden käytön mittaamisen adsume-mittarin käyttöönottoa. Koulutuksen luennoitsijana toimi mm. Kuopion yliopistosta mittaria kehittänyt Marjatta Pirskanen. Koulutuksen jälkeen mittaria on kokeiltu mm. kaikille 8.-luokkalaisille seudulla ja joissakin oppilaitoksissa kaikille opiskelijoille. Kokeilun jälkeen seudun kouluterveydenhoitajat kokoontuivat palaveriin 17.11.2005, jossa Pakka-hanke mukana, päättämään jatkotoimista mittarin hyödyntämiseksi edelleen ja nuorten huolia aiheuttavan päihteiden käytön toimenpiteiden tehostamiseksi. Jatkotoimiksi päätettiin mm. koulutustilaisuuden järjestäminen keväällä 2006 Pakka-hankkeen kanssa yhteistyössä. Varhaisen päihteiden riskikäytön havaitseminen tukee Pakan tavoitetta mm. humalahakuisen juomatavan muuttamiseksi ja aloitusiän myöhentämiseksi.

3.2. Yhteenvetoa Hämeenlinnan seudusta

Hämeenlinnan seudun vahvuuksia on jo ennestään hyvin toimiva organisaatio, ja päivittäin toisiaan tukeva työtiimi, jolla on myös traditioita toimia ehkäisevän päihdetyön ja alueellisen alkoholipolitiikan kysymyksissä. Vuoden aikana on saatu luotua monipuolinen verkosto, systemaattisen toiminnan malli sekä käytännön koulutustuotteet "Kassan kautta" alkoholin vähittäismyynnin henkilöstölle, "Osaamista anniskeluun – kunnossa kotiin" ravintolahenkilöstölle sekä "Eväitä vanhemmuuden reppuun" nuorten vanhemmille. Yrittäjäkoulutus on myös toteutunut hyvin, ja osanottajia on ollut runsaasti. Yhteistyö median kanssa olisi voinut toimia vielä paremmin, ja yhteydet alueen muihin kuntiin kuin Hämeenlinnaan. Vuoden 2006 haaste on, miten uusi seutukunnallinen päihdepalvelujen siirto A-klinikkasäätiölle tulee vaikuttamaan alueen ehkäisevään toimintaan.

3.3. Jyväskylän seutu

Pakan organisoituminen seudulle

Jyvässeudun Pakassa ovat mukana Laukaa, Hankasalmi, Muurame, Korpilahti, Petäjävesi, Toivakka, Uurainen, Jyväskylän maalaiskunta ja Jyväskylä. Organisoituminen seudulla on tapahtunut vähitellen ja sitä kautta tuonut esille eri paikkakuntien eroja ja yhtäläisyyksiä. Kullekin paikkakunnalle on annettu mahdollisuus harkita, miten haluavat olla Pakassa mukana.

Jyvässeudulla Pakka-hanke on lähtenyt liikkeelle siten, että projektikoordinaattori on mennyt mukaan seudulla jo olemassa oleviin ehkäisevää päihdetyötä tekeviin alueellisiin ja paikallisiin verkostoihin, hankkeisiin ja yhteistyöryhmiin. Jyväskylän maalaiskunnan eri taajamissa (Palokka, Tikkakoski ja Vaajakoski) on Pakka-hankkeen aloitteesta ja tuella säännöllistetty kunkin alueen ehkäisevän päihdetyön työryhmien toimintaa yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa. Tavoitteena on ollut hakea yhteisiä intressejä, joiden edistämiseksi on Pakka-toimintasuunnitelman mukaisesti hyödynnetty Pakka-hankkeen resursseja. Lisäksi projektikoordinaattori on pitänyt huolen siitä, että paikallisen alkoholipolitiikan näkökulma huomioidaan edellä mainittujen työryhmien työssä esim. ottamalla alueen alkoholielinkeino mukaan ryhmien työskentelyyn ja keskusteluun. Kuntien ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden maakunnallisiin työkokouksiin osallistuvat Pakka-hankkeen aloitteesta nykyään myös alkoholitarkastajat, mikä on koettu erittäin hyväksi käytännöksi.

Sekä ravintoloiden että vähittäiskaupan edustajille on perustettu omat uudet yhteistyöryhmät, joihin seudun toimijat voivat avoimesti osallistua. Anniskeluravintoloitsijoiden Pakka-kehittäjäryhmä on kokoontunut 4 kertaa, ja vähittäismyynnin edustajat ovat kokoontuneet myös 4 kertaa. Työryhmiin ei ole erikseen nimetty pysyviä jäseniä, vaan ne ovat avoimia. Jyväskylän seudun paikallisessa ohjausryhmässä on 14 henkilöä, jotka edustavat eri tahoja (jäsenten nimet ja tahot, katso liite 2). Ohjausryhmä on kokoontunut vuonna 2005 yhteensä 3 kertaa.

Seudullinen yhteistyö

Jyväskylän kaupungilla on vuodenvaihteessa 2005–2006 valmistumassa ehkäisevän päihdetyön strategia, jonka valmistelussa Pakka-koordinaattori on ollut mukana ja jossa yhteydessä on pohdittu myös seudullisen ehkäisevän päihdetyön linjoja. Strategian valmistuttua Jyväskylän kaupunki avaa myös uudet ehkäisevän päihdetyön www-sivunsa. Jyväskylän kaupunki on perinteisesti ollut Jyvässeudun veturikunta ja sitä se varmaan on myös tässä ehkäisevän päihdetyön strategia-asiassa. Jyväskylän verkostokaupungin yhteiset palvelurakennehankkeet taas puolestaan luontevasti luovat pohjaa myös ehkäisevän päihdetyön seudullistamiselle.

Kaikkein aktiivisimmin ja pisimpään on toiminut Laukaa. Siellä on Pakan toimesta mm. saatu aktiivisia vähittäismyymiä mukaan, uutisoitu Pakka-asioita paikallisessa lehdessä, tehty kouluyhteistyötä sekä Pakka-hankkeen aloitteesta ollaan suunnittelemassa mahdollisuutta toteuttaa säännöllistä mini-interventiota terveyskeskuksessa. Laukaan kunnan alueella on ollut kaksi laajempaa Pakka-tilaisuutta, toinen kirkonkylässä ja toinen Lievestuoreella. Laukaalle on jopa tehty oma Pakka-suunnitelma, joka on sitten ollut esimerkkinä muille kunnille. Hankasalmen kunnassa on myös oma Pakka-toimintasuunnitelmansa, jonka toteuttaminen tosin on vasta alussa. Viimeisimpiä aktivoitujia ovat olleet Korpilahden sekä Petäjäveden kunnat, joissa koordinaattori on ollut hakemassa yhteistyötä eri tahojen kanssa. Kunnissa Pakka-toiminnat ovat kulkeneet päihdetyöryhmän toimintasuunnitelman kautta.

Jyväskylässä on Pakalla ollut alusta lähtien monensuuntaista verkostotyötä: mm. opetusviraston kasvatusyhteistyöhankkeen (Meidän Jykä) kanssa. Tämän hyvin juurtuneen hankkeen yhteyksiä Pakka on voinut hyödyntää monella tavalla nuorisotoimen, koulujen ja vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Hanke loppuu ja nyt Pakalle on tarjottu vastuuroolia alkavan alueellisen vanhempainyhdistystoiminnan tukijana. Koulujen terveyskasvatuksen opetussuunnitelmien sisällöstä ja ehkäisevästä päihdetyöstä on neuvoteltu opetustoimen kanssa. Lisäksi on hyödynnetty mm. terveyden edistämisen foorumia sekä tehty yhteistyötä Jyväskylän poliisilaitoksen kanssa mm.

Kavereille ei haeta K18 -kampanjan puitteissa (tehostetut alaikäisten alkoholin hallussapidon ja välittämisen valvonnat koulujen päättymisen aikaan ja ehkäisevän päihdetyön viikolla 43). Meidän Jykä -hankkeen ja poliisin kanssa Pakka on osallistunut koulujen päättymistä päihteettömästi juhlistavien School's out-tapahtumien järjestämiseen.

Elinkeinoyhteistyö

Pakan yhtenä pääkohderyhmänä ovat olleet alkoholielinkeinon edustajat, jotka ovat kokoontuneet ensimmäisen yhteisen kokoontumisen jälkeen kahtena erikseen. Vuoden 2005 aikana anniskeluravintoloiden ja vähittäismyynnin edustajien kokoontumisiin on osallistunut yhteensä noin 70 henkilöä yksityisistä pienistä ravintoloista, yksityisistä kaupoista, ammattikorkeakoululta, STTV:sta, lääninhallituksesta, poliisista ja PAM:sta. Suurista ketjuista mukana ovat olleet Restel, Rantasipi, SOK Keskimaan ravintola- ja vähittäismyynti, Tradeka, Lidl, R-kioskiketju sekä Alko. Keväällä 2005 on alustavasti viritelty myös yhteistyötä Sinebryhoffin kanssa.

20.1.2005 alkoholialan yrittäjille järjestettiin tiedotustilaisuus Stakesin ostokokeiden (lähtötasotutkimus) tuloksista. Pakka oli kutsunut elinkeinoyrittäjiä kuulemaan ja keskustelemaan mm. siitä, mikä on yrittäjänäkökulma alkoholilain valvontaan ja ravintoloiden omavalvontaan ja tarvitsevatko yrittäjät näissä asioissa tukea, millaiset ovat yrittäjien omat ja henkilöstön koulutustarpeet vastuulliseen anniskeluun liittyen. Paikalla olivat myös lääninhallituksen ja ammattikorkeakoulun edustajat.

24.–25.1.2005 yrittäjille postitettu ajankohtainen Pakka-tiedote (yhteisjakelu n.300 yrittäjää).

21.4.2005 olevassa vähittäismyynnin kehittäjäryhmässä käytiin vilkasta keskustelua siitä, missä vähittäismyynnin hankalimmat tilanteet sillä hetkellä olivat. Todettiin, että siitä huolimatta että myyjiä koulutetaan, tilanteen lopulta ratkaisee se, "mitä myyjän päässä liikkuu". Yksi tapa välttää ongelmia etukäteen on välttää alaikäisten kesä- ja ruuhka-apulaisten palkkaamista, työskennellä tarvittaessa pareittain ja käydä hankalia tilanteita mm. koulutuksessa läpi. Vahtimestaria ja omavalvonnan tehokkuutta pidettiin tärkeänä. Esim. Tradekalla on koko aukioloajan vahtimestari talossa ja näkyvillä ja oma ketju seuraa omavalvonnan toteutumista ja siitä tulokset nähtävillä julkisesti. Esimies-alais-keskusteluissa asia myös otetaan esiin. Pakalta toivottiin erityisesti vaikean asiakkaan kohtaamisen hallintaa ja kriittisen tilanteen kohtaamiskoulutusta. Omavalvonnassa myös jokainen vähittäisliike nopeasti profiloituu omalla tavallaan. Pakalta toivottiin sekä ideoita että materiaalia sisäiseen koulutukseen.

18.5.2005 on pidetty anniskeluravintola-alan yrittäjien Pakka-kokous, jossa ravintolayrittäjiä oli paikalla toistakymmentä. Oltiin yhtä mieltä mm. siitä, että olisi hyvä yhdessä rakentaa niitä pelisääntöjä ja tulkintoja, joilla alkoholilakia noudatetaan. Kävi esille, että alaikäisten asiakkaiden valvontaan ravintolat ovat jo kiinnittäneen erityistä huomiota, mutta päihtyneiden valvontaa katsotaan enemmän läpi sormien. Uudeksi yhteiseksi haitaksi nousi katujuopottelu, jossa on kaikkien osanottajien mielestä parantamisen varaa. Ryhmään haluttiin saada kuultavaksi myös poliisin edustaja. Elinkeinon edustajat toivat myös esille, etteivät halua olla mukana "missään raittiustyössä", koska alkoholin myynti Suomessa on laillista toimintaa. Lisäksi ravintolat korostivat, ettei heistä saa tehdä alkoholihaittojen pääasiallista syyllistä, vaan katse pitää suunnata myös koteihin ja lasten vanhempiin. Pakan periaatteena onkin vaikuttaa yhtaikaa kaikkiin suuntiin, myös median kautta kansalaisiin.

15.6.2005 kokoontui jälleen vähittäismyynnin Pakka-kehittäjäryhmä. Alkon edustaja esitteli juuri parhaillaan Alkoissa esillä olevasta kampanjasta "Kiitos kun näytät paperisi" sekä Alkojen käytännöstä, jossa kassojen tiedostoihin tallennetaan merkintä asiakkaan iän tarkistamisesta, humalaisen ostoyrityksistä sekä välitysepäilyistä. Yhteistyötä toivottiin mm. ehkäisevään päihdetyöhön liittyvän materiaalivaihdon osalta, ja esitettiin, voisiko Pakka koota yhteen paikkaan kaiken päihdeaiheisen materiaalin. Kokouksessa nousi myös esiin monia muita yhteisiä toimintamuotoja, mm. Palokan Euromarket järjestää hyvän olon teemaviikonlopun, johon haluttiin Pakka-materiaalia. Kokouksessa väläyteltiin vähittäismyynnin omavalvontakoulutusta ns. "hankalien tilanteiden hallintakoulutuksena", joka toteutetaan vähittäismyynnin omavalvontakartoituksen valmistumisen jälkeen keväällä 2006. Kevätkesän kampanja "Kysy ikää: alkoholin myynti ja välittäminen alle 18-vuotiaille on kielletty". Yrittäjät ottivat Pakka-esitteitä jakoon.

5.7.2005 lähetettiin K18-esitteiden jaosta ja syksyn kehittäjäryhmien kokouksista tiedotteet 300 yrittäjälle.

4.8.2005 aloitettiin yrittäjien ideoiman Pakka-muovikassin "Jos välität, et välitä" jakelu vähittäismyyntipaikkoihin. Tradeka hoitaa jakelun omiin pisteisiinsä itse. Euromarketin hyvän olon viikonloppua ideoitiin, mutta yhteistyötä tämän teeman alla ei kuitenkaan toteutettu. Sen sijaan marraskuussa 2005 Tradekalta tuli päätös, että kaikkien Tradeka-ketjun eri liikkeiden kassoille tarkoitettu ja Tradekan itsensä suunnittelema Pakka-logoilla varustettu "Jos välität, et välitä" -juliste painetaan ja laitetaan jakeluun vielä vuoden 2005 aikana. Samasta julisteesta on sovittu tehtäväksi

oma tarra-versio kaikkiin SOK Keskimaa-ketjun kauppojen kassoille siten että tarrat ovat valmiina paikoillaan joulun ja uuden vuoden välisenä ruuhka-aikana.

Syksyllä 2005 Pakka järjesti ensimmäisen koulutuksen ravintoloiden työntekijöille. PAM on tilannut koulutuksen omalle jäsenkunnalleen vuonna 2006.

Tehovalvontaiskut

Läänin alkoholitarkastajat suorittivat tehovalvonnan anniskelupaikkoihin ja vähittäismyyntiin 28.10. ja 29.10. koko Jyvässeudulla. Sen mukaan omavalvonnan suunnitelma oli Jyväskylässä 9 paikassa /14, omavalvontaa seurattiin 8 paikassa /14 ja niistä vain kolmessa seuranta oli hyvin toimivaa. Joissakin paikoissa myös kirjattiin seuranta.

Jyväskylässä on meneillään vähittäismyyntiin omavalvontakartoitus, jonka tekee Päihdepalvelusäätiö ostopalveluna. Kartoitus toteutetaan marraskuun 2005 ja maaliskuun 2006 välisenä aikana ja sen tuloksia hyödynnetään paitsi tulevassa omavalvontasuunnitelmien kehittämisessä myös tulevassa koulutuksessa.

Seminaarit ja tiedotustilaisuudet

Vuonna 2005 Jyväskylän seudulla järjestettiin seuraavat seminaarit tai tiedotustilaisuudet: 27.4. Alkoholimainonta ja tuottajien vastuu -seminaari, 8.6. Alkoholi ja asenteet -tiedotustilaisuus, 19.9. tiedotustilaisuus Pakka-hankkeen "kummi-asiantuntijan", tohtori Harold Holderin vierailuun liittyen, 21.10. Lasinen vai lasiton lapsuus -seminaari sekä 10.11. Kunta ja alkoholi -paikallisen alkoholipolitiikan seutuseminaari.

Muut seudulliset yhteistyömuodot

Ehkäisevän päihdetyön viikon 43 tapahtumien koordinointi ja organisointi Pakka-alueella: suurin saavutus oli alaikäisten itsensä rekrytointi osallistavaan valistuskampanjaan, jossa nuoret jakoivat kauppojen edustalla esitteitä siitä, miksi alkoholijuomia ei ole syytä välittää alaikäisille. Lisäksi Pakka-koordinaattori on ollut mukana erilaisissa seudun tapahtumissa ja yhteistyöelimissä.

3.4. Yhteenvetoa Jyväskylän seudusta

Jyväskylässä ei ole samanlaisia seudullisen alkoholipolitiikan perinteitä kuin Hämeenlinnan seudulla. Pakka on hallinnollisesti sijoittunut Päihdepalvelusäätiöön, joka vastaa korjaavasta työstä. Säätiö on luonut koordinaattorille hyvän ja monipuolisesti tukea antavan työyhteisön, mutta sillä ei kuitenkaan ole kovin paljon käytännön kokemusta ehkäisevästä työstä. Toiminnan käynnistyminen ja olennaisten toimien paikallistaminen eri vaihtoehtojen kirjosta onkin vaatinut oman aikansa. Alue on myös laaja ja etäisyydet pitkiä sekä Jyväskylä melko suuri kaupunki, jossa asioita on vaikeampi saada huomiokynnyksen ylittäviksi.

Jyväskylän seudun vahvuuksia on aktiivi yhteistyö median kanssa sekä läänin alkoholitarkastajien keskeinen panos Pakan toiminnassa. Haasteita vuodelle 2006 on mm. siinä, miten saadaan hyvin rakennettu verkostoituminen muuttumaan konkreettiseksi toiminnaksi ja projektin vaikutus laajennettua ydintoimijoista kohderyhmiin asti.

4. KOORDINAATTORIEN ITSEARVIOINNIT: MITEN HYVIN PAKAN TAVOITTEET OVAT TOTEUTUNEET SEUTUINTERVENTIOSSA?

Hämeenlinnan seutu (koordinaattori Irmeli Tammisen itsearvio):

Onnistunut

Hämeenlinnan seudulla yhteistyö on alkanut hyvin. Kaikki tahot ovat lähteneet mukaan. Pakka-työryhmät ovat toimineet erittäin aktiivisesti ja tavoitehakisesti ja toiminnan tuloksia on mahdollisuus jo havaita. Työryhmien puheenjohtajavalinnat ovat olleet onnistuneita, koordinaattorin toimiminen koollekutsujana ja sihteerinä on tukenut merkittävästi onnistumista ja yhteistyö on toiminut kaikkien jäsenten kesken erinomaisesti. Työryhmissä työskentelee lähes 60 monitoimijaa ja pakkatehtävät jakautuvat laajalle toimijajoukolle, erityisesti vastuuta kantavat ja käytännön tehtävien hoitamista suorittavat työryhmien puheenjohtajat ja aktiiviset jäsenet. Laaja-alainen toimijajoukko kehittää koko ajan lisää ideoita ja saa mukaan uusia osallisia. Pakan tunnettavuus eri tahoilla mm. yli seutukuntarajojen on yllättävän hyvä. Hämeenlinnan seudun Pakassa on toteutettu runsaasti konkreettisia toimenpiteitä, jotka tässä vaiheessa hanketta tuntuvat toimivilta.

Esimerkki onnistuneiden alkoholielinkeinolle suunnattujen koulutuksien valmistelusta ja järjestämisestä: Alkoholin vähittäismyynnille ja ravintoloille järjestetyt koulutukset on prosessoitu seuraavasti: ensin on kuultu elinkeinon toiveita ja asiantuntemusta, sitten räätälöity koulutuspaketti draamantekijöiden kanssa, esikatseltu paketti elinkeinon, lääninhallituksen tarkastajien, poliisin ja Stakesin edustajien kanssa ja tehty tarvittavat lisäykset ja korjaukset. On järjestetty koulutus, kerätty palaute ja tehty yhteenvedot onnistumisesta. Koulutusta toistetaan hankkeen ajan.

Toimenpiteet on järjestetty tavoitteidenmukaisesti ja pyritty tietoisesti välttämään harhailua epäoleellisissa. Hankkeen ohjaus ja päivittäinen Stakesin kanssa on toiminut erinomaisesti. Kolmas sektori on ollut heikoimmin edustettuna. Hämeenlinnan ammattikorkeakoulu Hamk ja ammatillinen Tavastia oppilaitos ovat olleet tiiviissä yhteistyössä hankkeen kanssa ja tuottaneet tutkimuksia ja opinnäytetöitä Pakalle.

Koordinaattorin vahvuutena on ollut Hämeenlinnan seudun ja toimijoiden tuntemus. Hämeenlinnan seudun aikaisempi laaja-alainen yhteistyö on edesauttanut pakkatoimia. Pakka-hankkeeseen on Hämeenlinnan seudulla saatu mukaan oikeat ja innostuneet toimijat. Merkittävää hankkeelle on päihdepalveluiden osaaminen ja tuki Matti Hämäläinen ja Risto Holstila, joiden kanssa koordinaattori on pitänyt palaveria joka toinen viikko Pakka-asioissa. Lääninhallituksen alkoholasioita hoitavien virkamiesten ja poliisin yhteistyö ja panos hankkeelle on ollut huomattavan suuri. Yhteistyö Jyväskylän kanssa on myös edesauttanut toimintoja Hämeenlinnan seudulla mm. yhteinen materiaali, jonka Jyväskylä on valmistanut.

Kehitettävää

Tiedotuksen kehittäminen, erityisesti medianäkyvyys. Seudulla liikkumisen lisääminen, koska yhteydenpito verkostoihin on tapahtunut pääosin sähköisesti. Päivittäisen työn ja tehtävien tarkempi suunnittelu. Mahdollinen palautteen kerääminen paikallisilta avaintoimijoilta.

Pakan tavoitteiden toteutuminen seutuinterventiassa

1. Laajapohjaisen yhteistyön kehittyminen

Seuraavat alatavoitteet ovat toteutuneet hyvin vuonna 2005: riittävän yhtenäisen seudullinen visio kehittyä, verkostoituminen etenee, seudullisen päihdetyön organisaatio kehittyä, yhteistyö valvontaviranomaisten kanssa kehittyä, yhteistyö elinkeinon kanssa lisääntyy sekä päihdehaittojen ehkäisystä ja vaikuttavista keinoista tulee lisää tietoa. Myös tavoitteessa "valvonnan hyväksyttävyys kansalaisten keskuudessa lisääntyy" on onnistuttu, mutta tehtävää riittää. Alatavoitteessa "ehkäisevän päihdetyön sisältö ja laatu kehittyä" on esteenä ollut seudun ehkäisevää päihdetyötä tekevien yhdyshenkilöiden vaihtuminen sekä kunnissa vailla viranhaltijaa olevat toimet. Kahdeksasta kunnasta neljässä ei ole ehkäisevää päihdetyötä tekevää työntekijää lainkaan. Kaikista kunnista on kuitenkin ollut joku toinen viranhaltija edustamassa Pakka-palavereissa ja koordinaattori on osallistunut kuntien moniammatillisiin työryhmiin.

2. Nuoret ja nuoret aikuiset juovat vähemmän ja aloitusikä nousee

Hyvin toteutuneita tavoitteita ovat: julkisen tilan ja tarjonnan rajoittaminen, epävirallisen tarjonnan / välittämisen rajoittaminen ja itsekontrollin lisääminen sekä puuttuminen huolestuttavaan alkoholin käyttöön nuoren aikuis- ja vertaiskontakteissa. Alatavoitteeseen "valistunut suhde alkoholiin lisääntyy" suunnitellut toimet on toteutettu suurimmaksi osaksi. Tekemättä on arvokeskustelu nuorten parissa, varuskuntien osallistaminen sekä dialogin käynnistäminen nuorten ja vanhempien kesken. Alatavoitteeseen "alkoholittoman nuorisokulttuurin edistäminen" Pakka ei ole paneutunut, koska tehtävä on enemmänkin kuntien ehkäisevää päihdetyötä koskeva.

3. Humalajuominen ja siihen liittyvät haitat vähenevät

Tavoitteessa "nuorten humalajuomisen vähentäminen" on aloitettu toimenpiteet, vaikka varsinaisesti tavoite on fokuksessa v. 2006. Humalajuomista on valvottu, on toteutettu nuorille aikuisille ravintola-asiakkaille puhallutusinterventio ja siihen liittyvä tutkimus sekä toteutettu

vanhempaindraama ym. joista on saatu myönteistä palautetta. Tavoitteessa "päihtyneelle anniskelu vähenee" ollaan alussa, mm. ravintolahenkilöstön koulutus on pidetty syksyllä 2005 ja mukana oli lähes sata osallistujaa.

Jyväskylän seutu (koordinaattori Eeva-Liisa Vesterisen itsearvio):

Jyvässeudulla Pakka-hanke on lähtenyt liikkeelle siten, että projektikoordinaattori on mennyt mukaan seudulla jo olemassa oleviin ehkäisevää päihdetyötä tekeviin alueellisiin ja paikallisiin verkostoihin, hankkeisiin ja yhteistyöryhmiin. Tällä linjauksella on ensiksikin haluttu liittää Pakka-toiminta seudulla jo aiemmin aloitettuun ja tehtyyn ehkäisevään päihdetyöhön. Toiseksi tällä menettelyllä taataan Pakka-tavoitteiden juurtuminen paikallisten toimijoiden tietoisuuteen ja sitoutetaan paikalliset toimijat alueelliseen yhteistyöhön paikallisista intresseistä lähtien. Kolmanneksi useimmat näistä nyt olemassa olevista ehkäisevän päihdetyön ryhmistä jatkavat toimintaansa vielä Pakka-hankkeen päätyttyä, joten Pakka-hankkeen mahdolliset hyvät käytännöt voivat jäädä elämään alueella vielä vuoden 2007 jälkeenkin.

Tavoitteena on ollut hakea em. toimijoiden kanssa yhteisiä intressejä, joiden edistämiseksi sitten on Pakka-toimintasuunnitelman mukaisesti hyödynnetty Pakka-hankkeen resursseja. Lisäksi projektikoordinaattori on pitänyt huolen siitä että paikallisen alkoholipolitiikan näkökulma huomioidaan em. työryhmien työssä esim. ottamalla alueen alkoholielinkeino mukaan ryhmien työskentelyyn ja keskusteluun.

Alkukevälle 2005 saakka projektikoordinaattorin työn pääsisältö oli verkostoituminen eli liikkuminen liukkaasti paikasta ja työryhmästä toiseen ja Pakka-hankkeelle jalansijan tekeminen eräänlaisella mainonta- ja myyntityöllä. Tosin osa toimijoista innostui toimintaan mukaan jo varhemminkin, mutta kaiken kaikkiaan eri toimijat ovat tulleet pikku hiljaa mukaan toimintaan sitä mukaa kun heidän omaan toimintatilanteeseensa on sopinut ja sitä mukaa kuin yhteisiä intressejä on projektikoordinaattorin markkinointityön tuloksena löytynyt. Eri toimijat ottavat spontaanisti yhteyttä koordinaattoriin ja kyselevät yhteistyön mahdollisuuksia.

Toinen tärkeä asia on ollut yleisen tiedon ja alkoholipoliittisen keskustelun levittäminen, jossa mediaa on onnistuneesti hyödynnetty. Koordinaattori lähettää medialle säännöllisesti tiedotteita tulossa ja menossa olevista tapahtumista ja media ottaa omatoimisesti yhteyttä em. tiedotteiden perusteella kiitettävän aktiivisesti. Median suunnitelmallista ja säännöllistä hyödyntämistä kannattaa jatkaa.

Pakka-hankkeen www-sivujen päivittämisestä projektikoordinaattorin pitäisi myös huolehtia, mutta totuuden nimissä täytyy sanoa että www-sivujen sekä päivittämisessä että muutenkin niiden suomien mahdollisuuksien hyödyntämisessä on rutkasti parantamisen varaa.

Tällä hetkellä tilanne on se, että ensi vuoden toimintojen painopisteet on helpompi löytää ja voidaan hyödyntää kuluvan vuoden verkostoitumisen tuloksia jatkamalla, kehittämällä ja toistamalla hyviksi havaittuja toimintoja Pakka-hankkeen tavoitteiden suuntaisesti. Elinkeinoyhteistyö näyttää tähänastisten kokemusten perusteella olevan järkevää ensi vuonna keskittää toisaalta Pakka-kehittäjäryhmien toimintaan ja toisaalta aloitetun peruskoulutuspakettien kehittämiseen, tuottamiseen ja markkinointiin (vastuullinen anniskelu ja myynti). Syksyllä 2005 toteutettu kolmen iltapäivän pilottikoulutusjakso antoi hyvät eväät koulutuksen edelleen kehittämiseksi: koulutuksesta tulee keväällä yksipäiväinen, sisältöä tiivistetään ja suunnataan hieman eri tavoin, koulutuksen markkinointiin ja esim. didaktisten apuvälineitten ja keinojen monipuolisempaan käyttämiseen

kiinnitetään paremmin huomiota. Koulutuspäivän koossa pitämiseen tarvitaan oma vetäjänsä ja päivän eri koulutusteemat vetävät eri alojen asiantuntijat. Vähittäismyynnin omavalvontakartoitus on aloitettu marraskuussa 2005 ja se valmistuu maaliskuussa 2006.

Vanhempien ja koulujen kanssa tehtävä yhteistyö on vuoden 2005 aikana organisoitunut pitkälti yhdessä Meidän Jykä-kasvatusyhteistyöhankkeen verkostojen kautta. Meidän Jykä hanke päättyy 31.12.2005 ja perinnöksi Pakka-hankkeelle jää toisaalta School's out tapahtumien järjestäminen koulujen päättymisen aikaan yhdessä JELMU:n kanssa (päävastuu JELMU:lla) ja seutukunnallisen yhteistyön tekeminen maakunnallisen nuorisotyön foorumin kautta (päävastuu nuorisotyön foorumilla) sekä alueellisen vanhempainseuran organisoitumisen tukeminen (päävastuu vanhempainseuroilla ja kouluilla). Vanhemmille ja nuorille tarjotaan Jämsässä kokeiltua ja hyväksi havaittua Oikeus ja kohtuus-konseptia yhdessä poliisin kanssa.

Kuntien kanssa Pakka-yhteistyössä tärkeintä on ollut projektikoordinaattorin ja Pakka-hankkeen resurssien käyttäminen kuntien ehkäisevän päihdetyön moniammatillisten työryhmien tukena. Tätä toimintaa kannattaa jatkaa myös vuonna 2006 jotta yhteys paikallisiin toimijoihin säilyy elävänä ja alueellisen toiminnan koordinaation kannalta se myös on tärkeää. Tämä on myös tärkeä väylä jota kautta paikalliset ja alueelliset näkemykset saadaan välitettyä koordinaattorin avulla Stakesiin ja STM:öön. Tämä yhteistyö onnistuessaan vahvistaa myös peruskuntien sitoutumisen Pakka-hankkeeseen. Pakka-yhteistyön painopisteet kunnissakin voivat edelleen olla toiminnan keskittämiseen koulujen päättymisen aikoihin ja toisaalta ehkäisevän päihdetyön viikolle 43.

Alkoholivalvonnasta vastaavat lääninhallituksen alkoholitarkastajat, joiden kanssa yhteistyö on ollut antoisaa ja tiivistä sekä poliisi, jotka ovat taas keskenään tiiviissä yhteistyössä. Tehostettu alkoholivalvonta keskittyy samaan tapaan kuin vuonna 2005 edelleen koulujen päättymisen aikaan ja viikolle 43. Alkoholitarkastajien kanssa kehitetään uudentyypistä toimintaa ns. yritysklinikkapäivän muodossa syksyllä 2006. Tähän on ollut tarvetta sekä yrittäjien että alkoholitarkastajien puolelta.

Alkoholimainonnan rajoittamisaloite julkistettiin 10.11.2005 seminaarissa ja sen markkinointia jatketaan edelleen tavoitteen että asiasta innostuneet kunnallispoliitikot ja kansalaiset veisivät sitä omissa nimissään eteenpäin kunnallisessa päätöksenteossa.

Projektikoordinaattorin ajankäyttö täytyy suunnitella paremmin ja rajata ”houkutuksia” enemmän siten että aikaa ja voimia jää em. asioihin kunnolla keskittymiseen. Määrällisen tekemisen ja paikasta toiseen sukkuloimisen aika on ehkä nyt tällä erää ainakin hetkeksi ohi: nyt pitää keskittyä erityisesti yrittäjille suunnatun koulutuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen.

5. VALTAKUNNALLINEN JA KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ

Hankkeella on valtakunnallinen ohjausryhmä, jonka jäseninä ovat: Kari Haavisto, Ismo Tuominen ja Veli-Matti Risku (STM), Ilkka Suojuusalmi (STTV), Pekka Olkkonen ja Kari Pennanen (ALKO). Ohjausryhmä kokoontui kuluneen vuoden aikana 1.3.2005, 7.9.2005 ja 16.12.2005. Kokouksissa esiteltiin projektin kulloistakin toiminnan tilannetta ja joitakin tutkimuksen tuloksia.

Pakka-hanketta on esitelty useilla päihdealan asiantuntijafoorumeilla, mm. TerveSos- seminaarissa ja Päihdepäivillä, sekä läänien, Alkoholiohjelman tilaisuuksissa. Hankkeen nykytilaa on kuvattu myös Alkoholiohjelman vuoden 2005 väliraportissa, jonka STM julkaisee nettisivuillaan.

Valtakunnalliseen tiedottamiseen on paljon paineita. Vaikeutena on löytää tasapaino tutkimuksen koeasetelman ja yleisen asioiden edistämisen välillä. Hankkeen onnistuminen edellyttää intervention keskittämistä pelkästään interventiopaikkakunnille, jotta niillä tapahtuisi vertailupaikkakuntiin nähden suurempaa edistystä. Valtakunnallisesta tiedottamisesta kieltäytyminen on toisaalta toiminnan pysyvyyden ja hankkeen näkyvyyden kannalta tärkeää. Usein tiedottamista on vaikea hallita. Esimerkiksi ostokokeita kuvaavien tutkimustulosten ilmestyttyä julkaisuina Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä ne saivat erittäin runsaasti huomiota valtakunnallisessa julkisuudessa vuoden 2005 kesällä ilman että tutkijoihin olisi oltu lehdistön taholta yhteydessä. Projektiryhmä on ollut tietoinen tästä ristiriidasta, ja "ulostuloja" on pohdittu joka kerran erikseen, milloin se on ollut mahdollista. Pakan varsinaisia tuotteita, kuten koulutuspaketteja ei ole kuitenkaan annettu muille alueille käyttöön.

Harold Holder (Prevention Research Center, Kalifornia) oli projektin vieraana syksyllä 17.9.–24.9.2005. Hän veti projektin tutkimusta sekä toimintaa kehittäviä työpöytätyöskyttyjä. Lisäksi Jyväskylässä oli ydintoimijoiden tapaaminen ja medialle suunnattu tiedotustilaisuus 19.9.2005. Yhteistyö koettiin erittäin hyödylliseksi.

Pohjoismainen yhteistyö oli tutkijoiden kesken käynnistynyt jo aiemmin. Helmikuussa 2005 Oslolla järjestettiin tutkijapalaveri "Evaluering av preventiva program" johon Suomesta osallistui Marja Holmila ja Kirsimarja Raitasalo, ja Norjasta, Ruotsista ja Tanskasta kustakin pari kolme tutkijaa. Verkosto (PRANC) päätti jatkaa yhteistyötä tavoitteenaan vertailevan julkaisun tuottaminen. Verkosto sai Pohjoismaiselta päihdelautakunnalta 6000 € apurahan seuraavien

kokousten järjestämiseen. Seuraava PRANC- kokous oli Tukholmassa 15.11.2005. Siihen osallistui Marja Holmila, Thomas Karlsson ja Christoffer Tigerstedt. Kussakin maassa paikallinen ehkäisytyö on hieman eri tavoin järjestetty, ja toimintaa evaluoivat projektit myös hieman erilaisia, joskin niissä on erittäin paljon samoja menetelmiä. Kokouksessa keskusteltiin eri maiden lähestymistavoista, tutkijoiden ja toimijoiden yhteistyösuhteista ja aineistojen vertailukelpoisuudesta sekä sovittiin kolmen yhteisen artikkelin kirjoittamisesta ja verkoston jatkokokouksesta keväällä 2006.

6. MUIDEN KUIN STAKES-TIIMIN TUTKIMUSTOIMINTA

Projektilla on ollut yhteistyötä seuraavien opinnäytetyön tekijöiden kanssa:

Tavastian hotelli- ja ravintolalinjan opettaja Anu Piirainen tekee Pirkanmaan ammattikorkeakoulussa jatko-opintoihin liittyvää tutkimusta aiheesta " Ravintolan alkoholin anniskelun omavalvonta- tarjoilijan näkökulmasta". Aineistoa on kerätty PAM:n jäsenrekisterissä oleville lähetetyllä kyselyllä.

Hämeenlinnan ammattikorkeakoulun opiskelijat tekivät ryhmätyönä omavalvonnan tilaa kartoittavia haastatteluja alueen vähittäismyymälöissä. Pakka sai käyttöönsä opiskelijoiden nauhoittaman haastatteluaineiston, josta Siru Keskinen on tehnyt raportin (tiivistelmä raportista, katso liite 3).

Sanna Kopiloff tekee Pirkanmaan ammattikorkeakoululle lasten ja nuorten mielenterveyshäiriöiden ammatillisiin erikoistumisopintoihin liittyvää työtä aiheesta "Nuorten aikuisten humalajuominen ja sen vähentäminen" jossa mielenkiinnon kohteena ja tavoitteena on nuorten aikuisten humalajuominen ja sen vähentäminen (tiivistelmä raportista, katso liite 5).

Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelija Jouko Somero teki Palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelman opinnäytetyönsä aiheesta "ALKO Oy:n viranomaissuhteiden nykytila ja osapuolten kehittämissuhteet Jyväskylän alueella" (tiivistelmä raportista liitteessä 6).

Valt. yo Pauliina Kouvonen Jyväskylän yliopistosta on jättänyt gradusuunnitelmansa aiheesta "Intressikamppailu alkoholikentällä" Alueellisen tasa-arvon, terveystoimittisten tavoitteiden ja elinkeinoharjoittajien intressien toteutuminen alkoholihallinnon alueellistamisessa 1998–2004".

Valt. yo Jenni Simonen Helsingin yliopistosta on kerännyt Pakka-hankkeessa haastatteluaineistoa liittyen nuorten ja nuorten aikuisten juomatapoihin. Aineistosta valmistuu myös Simosen gradu.

7. TUOTTEET JA ESITTEET, PAKAN WEB-SIVUJEN TILANNE

Pakan www-sivut avattiin helmikuussa 2005 osoitteessa www.pakka.fi. Sivuille on lisätty materiaalia vähitellen, mutta sivuja olisi voitu hyödyntää enemmänkin. Ongelmana on ollut ajan tasalla pitäminen sekä jokseenkin puutteellinen vastuunjako. Sivuston kokonaisuudesta ei ole ollut kenelläkään vastuuta. Jo sivujen suunnitteluvaiheessa olisi pitänyt tarkemmin määrittellä, mitä halutaan tarjota ja kenelle. Sivuihin on saatu kuitenkin myös positiivista palautetta, ja niiden ylläpitoa jatketaan.

Alueilla on tuotettu eräitä esitteitä ja niitä on jaettu postitse sekä messuilla.

Liitetaulukot 1-25

Taulukko 1. Pakka-seutujen asukasluvut vuosina 2000–2004

	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	87583	87759	88187	88495	89053
Kontrolliseutu H	99084	98641	98237	97818	97563
Jyväskylän seutu	161810	163780	165119	166894	168768
Kontrolliseutu J	116254	115870	115600	115738	115695

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 2. Väestön ikärakenne Pakka-seuduilla ja koko maassa vuonna 2004, %

	0-14-v.	15-24-v.	25-64-v.	65+	Yht.
Hämeenlinnan seutu	17	11	53	18	100
Kontrolliseutu H	16	11	54	19	100
Jyväskylän seutu	18	15	54	14	100
Kontrolliseutu J	16	12	53	18	100
Koko maa	17	12	54	16	100

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 3. Nuorisotyöttömyys ja työttömyys vuosina 2000–2004 Pakka-seuduilla sekä koko maassa, %

Nuorisotyöttömät, % 15-24-vuotiaasta työvoimasta					
	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	14,8	14,5	13,3	13,7	12,9
Kontrolliseutu	21,5	18,6	19,1	18,4	17,4
Jyväskylän seutu*	19,9	19,7	18,9	18,3	18,2
Kontrolliseutu**	22,6	21,3	19,6	19,6	19,7
Koko maa	14,5	13,7	13,8	13,8	13,6
Työttömät, % työvoimasta					
Hämeenlinnan seutu	12,5	11,6	10,7	10,4	10,2
Kontrolliseutu	15,0	13,5	13,2	12,9	12,5
Jyväskylän seutu*	15,5	14,9	14,2	13,7	13,6
Kontrolliseutu**	17,0	16,0	15,2	14,8	15,2
Koko maa	12,6	11,8	11,5	11,3	11,3

* Suolahden kunta ei ole mukana luvussa

** Sisältää Pakka-kuntien lisäksi neljä muuta kuntaa

Lähde: Stakes, SOTKANet

Taulukko 4. Alkoholin tilastoitu kulutus 100 %:n alkoholina Pakka-seuduilla vuosina 2000–2004, litraa asukasta kohti

	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	7,1	7,3	7,7	7,7	8,1
Kontrolliseutu H	7,1	7,6	7,9	8,0	8,4
Jyväskylän seutu	6,8	7,1	7,4	7,4	7,9
Kontrolliseutu J	7,0	7,3	7,6	7,7	8,3
Koko maa	7,0	7,3	7,6	7,7	8,2

Lähde: STTV, Stakes, Tilastokeskus

Taulukko 5. Alkoholin vuosikulutuksen keskiarvot 100 %:n alkoholina Pakka-seuduilla iän ja sukupuolen mukaan, litraa

	Hämeenlinnan seutu	Kontrolli H	Jyväskylän seutu	Kontrolli J
Kaikki	4	4	4	4
miehet	6	6	6	6
naiset	2	3	2	2
Miehet				
15-24-v.	8	6	5	6
25-59-v.	5	6	6	6
Naiset				
15-24-v.	2	2	3	2
25-59-v.	2	3	2	2

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 6. Tosi humalaan juomisen useus Hämeenlinnan seudulla ja kontrolliseudulla sukupuolen mukaan, %

		Vähintään 1 krt/kk	3-10 kertaa vuodessa	1-2 kertaa vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä	n
Kaikki	Hml	13	21	29	38	100	1010
	Kont	15	20	30	35	100	987
Miehet	Hml	17	25	31	27	100	444
	Kont	22	25	30	24	100	424
Naiset	Hml	8	16	27	49	100	566
	Kont	9	15	29	47	100	563

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 7. Tosi humalaan juomisen useus Hämeenlinnan seudulla ja kontrolliseudulla sukupuolen ja iän mukaan, %

	Vähintään 1 krt/kk	3-10 kertaa vuodessa	1-2 kertaa vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä	n
Miehet						
15-24-v.						
Hml	36	25	20	19	100	69
Kont	30	27	19	24	100	74
25-59-v.						
Hml	13	25	33	28	100	374
Kont	20	25	32	24	100	347
Naiset						
15-24-v.						
Hml	11	30	24	35	100	98
Kont	24	32	21	24	100	101
25-59-v.						
Hml	7	13	28	52	100	465
Kont	6	11	31	52	100	459

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 8. Tosi humalaan juomisen useus Jyväskylän seudulla ja kontrolliseudulla sukupuolen mukaan, %

	Vähintään 1 krt/kk	3-10 kertaa vuodessa	1-2 kertaa vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä	n
Kaikki						
Jkl	15	22	28	35	100	1087
Kont	14	18	33	35	100	935
Miehet						
Jkl	20	26	27	27	100	466
Kont	20	23	35	22	100	395
Naiset						
Jkl	10	17	29	44	100	621
Kont	8	13	31	47	100	540

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 9. Tosi humalaan juomisen useus Jyväskylän seudulla ja kontrolliseudulla sukupuolen ja iän mukaan, %

	Vähintään 1 krt/kk	3-10 kertaa vuodessa	1-2 kertaa vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä	n
Miehet						
15-24-v.						
Jkl	29	36	13	22	100	90
Kont	33	21	26	20	100	66
25-59-v.						
Jkl	17	24	30	28	100	374
Kont	17	23	37	23	100	325
Naiset						
15-24-v.						
Jkl	20	30	28	22	100	136
Kont	12	24	41	24	100	85
25-59-v.						
Jkl	6	14	30	50	100	483
Kont	7	11	29	52	100	448

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 10. Mistä alle 18-vuotiaat ostavat alkoholijuomansa, % kaikkien seutujen 15–17 -vuotiaista vastaajista

Ostopaikka	%
Kavereilta, sisaruksilta, tuntemattomilta jne.	48
Elintarvikeliikkeestä	23
Ulkomaanmatkoilta, risteilyiltä	21
Kioskista	18
Opiskelijabileistä	12
Ravintolasta, baarista	12
Huoltoasemalta	11
Alkosta	8
Salakaupasta	7

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 11. Vastaajien (15–17 -vuotiaiden) arviot kiinnijäämisen todennäköisyydestä asteikolla 0-3, jos rikkoo lakia

Arvio kiinnijäämisriskistä, jos joku...	keskiarvo
yrittää ostaa Alkosta alkoholijuomia alle 18-vuotiaana	2,2
yrittää ostaa päivittäistavara-kaupasta alkoholijuomia alle 18-vuotiaana	1,7
ajaa autolla alkoholin vaikutuksen alaisena	1,6
pyrkii ravintolaan alle 18-vuotiaana	1,5
yrittää ostaa kioskista tai huoltoasemalta alkoholijuomia alle 18-vuotiaana	1,4
tarjoilee alkoholia alle 18-vuotiaalle ravintolassa	1,2
myy kioskissa tai huoltoasemalla alkoholia alle 18-vuotiaalle	1,1
ostaa myymälästä alkoholia alle 18-vuotiaalle	0,7

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 12. Valvontatoimenpiteiden ja luvanrajoitusten määrät Pakka-seuduilla vuosina 1998–2004

<i>Toimenpiteet</i>	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	9	3	6	16	6	8	11
Kontrolliseutu H	3	6	1	3	8	13	17
Jyväskylän seutu	14	45	29	44	60	71	47
Kontrolliseutu J	4	2	1	3	11	1	6
<i>Luvanrajoitukset</i>							
Hämeenlinnan seutu	0	0	2	3	1	0	1
Kontrolliseutu H	0	2	3	2	3	2	2
Jyväskylän seutu	4	2	2	3	1	1	1
Kontrolliseutu J	1	1	0	3	14	4	5

Lähde: STTV

Taulukko 13. Pahoinpitelyrikosten määrä Pakka-seuduilla ja koko maassa vuosina 1999–2004, 1000 asukasta kohti

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	4,4	5,7	5,2	4,8	5,4	5,7
Kontrolliseutu H	3,9	3,9	3,8	4,2	3,7	5,4
Jyväskylän seutu	7,1	6,4	6,6	6,0	6,2	5,5
Kontrolliseutu J	4,2	4,7	4,7	5,6	4,9	5,4
Koko maa	5,1	5,4	5,3	5,4	5,5	5,7

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 14. Rattijuopumustapausten määrä Pakka-seuduilla ja koko maassa vuosina 1999–2004, 1000 asukasta kohti

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	5,0	5,2	4,7	4,5	4,9	5,7
Kontrolliseutu H	5,3	5,5	5,7	5,0	5,3	5,9
Jyväskylän seutu	4,1	4,1	4,2	3,9	3,9	4,3
Kontrolliseutu J	3,9	4,0	4,6	4,1	5,4	4,9
Koko maa	4,2	4,4	4,4	4,4	4,7	5,2

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 15. Huostassa olleet 0-17 -vuotiaat viimeisimmän sijoitustiedon mukaan, % vastaavanikäisestä väestöstä

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7
Kontrolliseutu H	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8
Jyväskylän seutu*	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8
Kontrolliseutu J**	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7

* Suolahden kunta ei ole mukana luvussa

** Sisältää Pakka-kuntien lisäksi neljä muuta kuntaa

Lähde: Stakes, SOTKANet

Taulukko 16. Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0-17 -vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	0,8	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0
Kontrolliseutu H	0,9	0,9	1,0	1,0	1,1	1,0
Jyväskylän seutu*	0,9	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2
Kontrolliseutu J**	0,8	0,8	0,9	1,0	0,9	1,0

* Suolahden kunta ei ole mukana luvussa

** Sisältää Pakka-kuntien lisäksi neljä muuta kuntaa

Lähde: Stakes, SOTKANet

Taulukko 17. Lastensuojelun avoimuuslasten tukitoimien piirissä 0-17 -vuotiaita vuoden aikana, % vastaavanikäisestä väestöstä

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hämeenlinnan seutu	3,2	4,0	4,0	4,7	5,2	5,9
Kontrolliseutu H	2,3	2,4	2,7	2,8	3,4	3,2
Jyväskylän seutu*	5,8	7,9	7,4	7,9	8,0	8,0
Kontrolliseutu J**	4,1	4,2	4,7	5,4	5,0	6,7

* Suolahden kunta ei ole mukana luvussa

** Sisältää Pakka-kuntien lisäksi neljä muuta kuntaa

Lähde: Stakes, SOTKANet

Taulukko 18. Eräiden alkoholipoliittisten keinojen kannatus haittojen vähentämiseksi, %

Keinoryhmä 1: Valistus	Kannatan täysin/osittain	En kannata	En osaa sanoa	Yht.
Nuorten valistaminen	99	1	0	100
Alkoholihaittoista tiedottaminen	98	1	1	100
Alkoholittomat tilaisuudet ja paikat	88	7	5	100
Terveyshaittoista varoittavat tekstit pulloissa	71	25	4	100

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 19. Eräiden alkoholipoliittisten keinojen kannatus haittojen vähentämiseksi, %

Keinoryhmä 2: Riskiryhmäkontrolli	Kannatan täysin/osittain	En kannata	En osaa sanoa	Yht.
Poliisin puhalluskokeet liikenteessä	100	0	0	100
Alkoholin ostoikärajat	98	1	1	100
Alkoholinkäytön puheeksi ottaminen lääkärissä	96	2	2	100
Humalaiselle myynnin ja anniskelun kieltäminen	96	3	1	100

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 20. Eräiden alkoholipoliittisten keinojen kannatus haittojen vähentämiseksi, %

Keinoryhmä 3: Myyntipisteiden rajoitukset ja valvonta	Kannatan täysin/osittain	En kannata	En osaa sanoa	Yht.
Viranomaisten suorittama ravintoloiden ja myymälöiden valvonta	95	3	2	100
Ravintoloiden aukioloaikojen rajoittaminen	61	34	5	100
Alkoholin vähittäismyyntipaikkojen aukioloaikojen rajoittaminen	58	35	7	100
Anniskeluravintoloiden lukumäärän rajoittaminen	41	51	8	100
Alkoholin vähittäismyyntipaikkojen lukumäärän rajoittaminen	39	52	9	100

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 21. Eräiden alkoholipoliittisten keinojen kannatus haittojen vähentämiseksi, %

Keinoryhmä 4: Markkinointiin liittyvät keinot	Kannatan täysin/osittain	En kannata	En osaa sanoa	Yht.
Alkoholimainonnan rajoittaminen	77	18	5	100
Alkoholimainonnan kieltäminen	48	43	9	100
Alkoholin hintojen pitäminen korkealla	61	34	5	100

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 22. Hämeenlinnan seudun vastaajien mielipiteet kunnan roolista, %

	Täysin/osittain samaa mieltä	Täysin/osittain eri mieltä	En osaa sanoa	Yht.
Kuntien tulisi saada päättää anniskelulupien myöntämisestä läänien sijasta	45	26	29	100
Kunnan tulisi saada päättää uuden anniskelupaikan sijainnista	47	32	21	100
Kunnan tulisi säätää lapsille kotiintuloaika	26	68	6	100

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 23. Hämeenlinnan kontrolliseudun vastaajien mielipiteet kunnan roolista, %

	Täysin/osittain samaa mieltä	Täysin/osittain eri mieltä	En osaa sanoa	Yht.
Kuntien tulisi saada päättää anniskelulupien myöntämisestä läänien sijasta	43	28	29	100
Kunnan tulisi saada päättää uuden anniskelupaikan sijainnista	42	34	24	100
Kunnan tulisi säätää lapsille kotiintuloaika	25	69	6	100

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 24. Jyväskylän seudun vastaajien mielipiteet kunnan roolista, %

	Täysin/osittain samaa mieltä	Täysin/osittain eri mieltä	En osaa sanoa	Yht.
Kuntien tulisi saada päättää anniskelulupien myöntämisestä läänien sijasta	44	25	31	100
Kunnan tulisi saada päättää uuden anniskelupaikan sijainnista	45	29	26	100
Kunnan tulisi säätää lapsille kotiintuloaika	29	66	5	100

Lähde: Pakka-kysely

Taulukko 25. Jyväskylän kontrolliseudun vastaajien mielipiteet kunnan roolista, %

	Täysin/osittain samaa mieltä	Täysin/osittain eri mieltä	En osaa sanoa	Yht.
Kuntien tulisi saada päättää anniskelulupien myöntämisestä läänien sijasta	49	24	27	100
Kunnan tulisi saada päättää uuden anniskelupaikan sijainnista	47	32	21	100
Kunnan tulisi säätää lapsille kotiintuloaika	35	58	7	100

Lähde: Pakka-kysely

Liite 1. Pakka-projektin alueelliset työryhmät

Hämeenlinnan seutu

Ehkäisevän päihdetyöntekijöiden seuturyhmä

Erja Linnero Hattula, Sirpa Ylikerälä Hauho, Risto Holstila (pj) Hämeenlinna, Sari Rautiainen Janakkala, Outi Rämö-Tasala Kalvola, Anne Haavisto Lammi, Piia Häkkinen Renko, Tarja Laari Tuulos.

Alaikäiset / alkoholi työryhmä / KYSYNTÄ

Satu Punkari Janakkala nuorisotyö, Anneli Liljenbäck Hml koulutoimi, Pekka Paappanen Hauho koulutoimi, Kim Malmström Lammi / Tuulos poliisi (pj), Tuula Sarkkola seudun sosiaalityö, Arto Ruhala Tavastiaoppilaitos (siht.), Terhi Nyman vanhempainedustaja, Elina Autere terveystoimi, Juha Liedes Lasten Liikunnan tuki ry, Sanna-Kaisa Kopiloff poliisilaitos, Jenni Pöllänen Hattula srk, Sari Lahti Lammi sos.toimi, Anne-Mari Kosola Hattula lukio.

Alkoholielinkeino työryhmä / TARJONTA

Sami Kuittinen ravintola Metropol Hml, Marko Strand K-supermarket Turenki, Marko Mäkelä Kioskiliitto, Annika Rönni-Sällinen Pam-liitto, Tuula Niskanen Siwa Ojoinen, Sari Kitinprami Prisma, Pentti Kulla Alko, Kari Pitkänen poliisi, Leena Warsell Stakes, Tuovi Korkeakoski Tavastia, Anu Piirainen Tavastia, Tuula Vihanti ravintola Huviretki / Cumulus, Hellin Lauronen lääninhallitus, Paula Laasonen Tradega, Irja Haljoki lääninhallitus (pj) Irmeli Tamminen (siht).

Ehkäisevän päihdetyön seutukunnallisen organisaation kehittämistyöryhmä

Matti Valtonen Janakkala sosiaalitoimen toimialajohtaja, Matti Hämäläinen Päihdepalvelut, Antti Karrimaa Kalvola, sivistystoimenjohtaja, Veikko Ripatti Seutukeskus, Irmeli Tamminen (siht).

Jyväskylän seutu

Alkoholia anniskelevien yrittäjien Pakka-kehittäjäryhmä

Ryhmä kehittää vastuullisen anniskelun toimintatapoja Jyväskylän verkostokaupungin alueella. Kuluvana vuonna ravintoloissa kiinnitetään erityistä huomiota asiakkaiden täysi-ikäisyyden varmistamiseen. Lisäksi ravintoloitsijat haluavat kiinnittää huomiota ns. katujuopottelun kitkemiseen seutukunnalta yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Alkoholin vähittäismyyjien Pakka-kehittäjäryhmä

Tarkoituksena on hakea yrittäjäystävällisiä yhteistyömuotoja kansallisen Alkoholiohjelman hengessä. Kuluvan vuoden teemana on alkoholin myynti alaikäisille sekä alkoholin välittäminen alaikäisille. Pakka-hankkeen resurssien ja keinoin tuetaan yrittäjiä alkoholilain noudattamisessa. Kaikki Pakka-alueen alkoholin vähittäismyyjät ovat tervetulleita mukaan kuulemaan ja kertomaan mitä tämä Jyväskylän verkostokaupungin alueella käytännössä voisi tarkoittaa (esim. koulutusta, kampanjointia). Mukaan on kutsuttu yrittäjiä, valvovia viranomaisia ja koulutuksen paikallisia asiantuntijoita.

Liite 2. Pakka-projektin alueelliset ohjausryhmät

Hämeenlinnan seudun ohjausryhmä

puheenjohtajat

Satu Taiveaho, kansanedustaja

Erkki Torppa, sosiaali ja -terveystoimi toimialajohtaja

Irmeli Tamminen, projektikoordinaattori, PAKKA

Antero Elovaara, Alko

Peter ja Paula Svahn, Superspar Tavastila ja Spar Idänpää

Tapio Kiuru, ravintoloitsija

Pirjo Partanen, lääninhallitus

Juha Santala, Hamk

Juha Myllykangas, Janakkalan terveystoimi

Marja Holmila, projektin johtaja, Stakes PAKKA

Veikko Ripatti, Seutukeskus

Johanna Keränen, Hauho-Hattula 4 H

avoin edustus, HPK juniorijääkiekko

Martti Salmela, poliisitoimi

Heli Ulvinen, Lammin seurakunta

Matti Hämäläinen, Päihdepalvelut

Jyväskylän seudun ohjausryhmä

Sakari Möttönen, kehitysjohtaja, Jyväskylän kaupunki (puheenjohtaja)

Sami Salovaara, yrittäjä / JazzBaari, Jyväskylä (varapuheenjohtaja)

Eeva-Liisa Vesterinen, projektikoordinaattori, PAKKA (sihteeri)

Jouni Arnberg, sosiaalilautakunnan puheenjohtaja, Jyväskylän maalaiskunta

Aino Arponen, lääninsosiaalitarkastaja, Länsi-Suomen lääninhallitus, Jyväskylä

(varalla Anneli Virtanen, alkoholitarkastaja, Länsi-Suomen lääninhallitus, Jyväskylä)

Raili Haaki, suunnittelija, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Riitta Happonen, sosiaalijohtaja, Hankasalmen kunta

Sirpa Hiltunen, sosiaalityöntekijä, Muuramen kunta

Marja Holmila, projektin johtaja, Stakes PAKKA

Eeva Ilmonen, vapaa-aikatoimen sihteeri, Laukaan kunta

(varalla Ella Sirkka, sosiaalityöntekijä, Laukaan kunta)

Minna Kesänen, sosiaalityöntekijä, Jyväskylän kaupunki

Jari Leppänen, Keskimaa/ravintolat

Erkki Mankinen, Tradeka Oy

Sirpa Moilanen, PAM/ Keski-Suomi

Eero Pirttijärvi, kehittämispäällikkö, Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätio

Tuula-Leena Raiski, koulutussuunnittelija, JAMK

Jouko Somero, ALKO

Jussi Suojuus, toimitusjohtaja, Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätio

Petri Uusi-Mäkelä, myymäläpäällikkö, ALKO

Liite 3. Tiivistelmä Siru Keskisen raportista "Alkoholin vähittäismyynnin edustajien näkemyksiä omavalvonnasta, Pakka-hankkeesta ja yhteistyöstä alkoholihaittojen vähentämiseksi"

Työn tarkoituksena on selvittää kauppiaiden (tai muussa esimiesasemassa olevien) näkemyksiä omavalvontaan liittyvistä asioista kuten valvonnan käytännön toteutuksesta, kontrollin toimivuudesta, vastuunjaosta sekä kauppojen mahdollisuuksista vaikuttaa alkoholin käyttöön tai aloitusikään. Lisäksi kartoitetaan kauppiaiden ajatuksia Pakka-hankkeesta sekä siitä, minkälaisia yhteistyömuotoja kauppiat kannattavat haittojen ehkäisemiseksi.

Katsaus perustuu Hämeen ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoiden¹ tekemiin haastatteluihin, jotka Pakka-hanke sai käyttöönsä. Opiskelijat haastattelivat kevään 2005 aikana Hämeenlinnan seudulla sijaitsevien erilaisten alkoholin vähittäismyymintapaikkojen esimiehiä, kuten kauppiaita, myymäläpäälliköitä, liikepaikkavastaavia tai kioskin omistajia. Pienemmissä paikoissa vastaavassa asemassa oleva henkilö saattoi toimia myös myyjänä. Stakesiin saapuneita nauhoitettuja haastatteluja oli kaikkiaan 22, mutta kaksi niistä jäi litteroimatta epäonnistuneen nauhoituksen vuoksi, joten käsillä oleva selvitys perustuu siis 20 haastatteluun.

Useimpien haastateltavien mielestä kaupat voivat valvonnalla vaikuttaa alkoholin käyttöön tai juomisen aloitusikään, eli kontrolloimalla, että he eivät myy alaikäisille tai päihtyneille. Jotkut katsoivat voivansa vaikuttaa myös puuttamalla alkoholin välittämiseen alaikäisille, vaikka samalla saatettiin todeta sen olevan vaikeaa. "Koko kylä kasvattaa" -ajatus tuli esille kahdessa haastattelussa siten, että haastateltavat kertoivat puhuvansa nuorille kuten vanhemmatkin tekevät. Lisäksi yksi haastateltava mainitsi, että kaupat voivat hinnoittelulla ja esillepanolla vaikuttaa juomien houkuttelevuuteen.

Suurin osa suhtautui omavalvontaan yleisesti ottaen positiivisesti, mutta myös kriittisempi näkemys tuli esille. Näissä puheenvuoroissa suhtauduttiin väheksyvästi omiin vaikutusmahdollisuuksiin, katsottiin, että vastuu ei kuulu kaupalle, eikä liioin nähty syytä ryhtyä yhteistyöhön haittojen vähentämiseksi. Omavalvonnan koettiin hankaloittavan kaupankäyntiä, koska kassalla on kiire, asiakkaat eivät pidä papereiden kysymisestä tai epäiltiin, että kilpailijat eivät noudata samoja sääntöjä. Puheen keskiössä oli usein liiketoiminta ja siitä välittyi jossain määrin bisneksen ja valvonnan välinen vastakkainasettelu.

Jotkut taas totesivat ainakin aluksi hyvin niukkasanaisesti, että paperit kysytään ja valvonta toimii erinomaisesti, eikä muuta. Osasta haastatteluista kuvastuneekin varmasti jonkin verran ns. virallinen puhe, mutta myös tällöin saatettiin keskustelun edetessä todeta, että voihan virheitä sattua. Pohdittiin esimerkiksi, että alaikäistä ja joskus päihtynyttäkin on vaikea tunnistaa, on vaikea vetää raja sille, kuka on liian päihtynyt ja että myymästä kieltäytyminen voi aiheuttaa uhkatilanteen, jolloin on parempi myydä kuin vaarantaa oma turvallisuus. Monet olivat sitä mieltä, että alkoholin välittämiseen on vaikea puuttua, ellei se tapahdu suoraan kassanhoitajan silmien alla. Pakka-hankkeen toivottiinkin vaikuttavan etenkin vanhempien ja muiden aikuisten asenteisiin, etteivät he ostaisi alkoholia alaikäisille. Omavalvontaan liittyvistä ongelmista huolimatta osa haastateltavista löysi myös positiivisia valvonnan vaikutuksia: valvonnalla voi saada aikaan viihtyisän ja turvallisen ilmapiirin, joka puolestaan houkuttelee asiakkaita.

¹ Häkkinen Kristiina, Kujala Merja, Lihavainen Heli, Purje Elina, Rinta-Jaskari Sirpa, Korpela Sanna, Laurila Elina, Lehtinen Virpi, Filppula Maria, Emmi Fjällsröm, Tuusa Minna, Eloranta Marjo, Matilainen Miia, Romo Jaana, Widing Noora. Opiskelijoita ohjasi lehtori Heikki Autere.

Liite 4. Tiivistelmä Raija Ahtolan raportista "Työkaluja vanhemmuuden reppuun - yhteenvetoa draamaesityksien palautteesta"

Hämeenlinnan seudun kunnat ja Paikallinen alkoholipolitiikka (Pakka) -hanke järjestivät talvella 2005 yläasteen oppilaiden vanhemmille tarkoitettuja vanhempainiltoja, joissa tavoitteena oli draaman keinoin avata nuorten maailmaa ja tarjota keinoja ymmärtää sitä. Vuorovaikutteisessa esityksessä kerrottiin faktoja päihteistä ja näyteltiin erilaisia tilanteita tarkoituksena saada vanhemmat pohtimaan omia ajattelu- ja toimintatapojaan. Draamaesityksessä käsiteltiin esimerkiksi tilanteita, joissa nuori pyysi ostamaan itselleen alkoholia, oli jäänyt kiinni varastamisesta, oli ollut autossa, jota kuljetti päihtynyt ja josta löytyi huumeita. Toteuttajina olivat taikuri Jarmo Luttinen ja näyttelijä, päihdeohjaaja Franz Lindström.

Tilaisuuksia järjestettiin Hämeenlinnan seudulla talven aikana kaikkiaan 11 ja osallistuneita vanhempia oli yhteensä yli 700. Vanhempainiltoihin osallistuneilta pyydettiin palautetta illan teemoista vastauslomakkeella. Niitä kertyi yli 200.

Palaute esityksistä oli erittäin myönteistä. Kokonaisuutta pidettiin erittäin hyvänä ja draamaa hyvänä keinona käsitellä vakavaa asiaa huumorin ollessa kuitenkin mukana. Draama katsottiin myös loistavaksi tavaksi esittää tämäntyyppistä asiaa, koska se jää mieleen. Pelkkä luento ja tilastoluvut olisivat saattaneet olla uuvuttavia. Sen sijaan nyt tärkeimmät faktat esitettiin hyvin ja lyhyesti. Esiintyjät saivat ylipäättään kovasti kiitosta: "mahtava ilta", "draamat olivat loistavia", "todella hienosti toteutettu esitys", "olitte todella hyviä", "illan anti oli hyvä ja hedelmällinen", "monipuolisia", "antoi valmiuksia". Muutama jopa piti tätä vanhempainiltaa parhaana, missä on koskaan ollut.

Palautteen mukaan vanhempien ja lasten erilaiset maailmat tuotiin hyvin esille ja maailmoja kuvattiin todenmukaisesti. Osalle tilanteet olivatkin jo tuttuja omien lasten kanssa, joten esityksen esimerkkeihin oli "hyvä peilata omaa suhtautumistaan". Monessa palautteessa todettiin, että "esitys herätti paljon ajatuksia", mutta ei kerrottu tarkemmin, minkälaisia ajatuksia. Joillekin draama antoi tukea omalle suhtautumistavalle ja omille kasvatuseriaateille sekä "eväitä" ja ideoita tulevaisuutta varten. Esitys pani myös miettimään omia toimintatapoja nuorten kanssa ja auttoi huomaamaan, että omissa toimintamalleissa on korjaamisen varaa. Katsottiin, että tärkeät asiat korostuivat, kuten lasten ja nuorten kuuntelu, heistä välittäminen, säännöt, rajojen vetäminen. On "oikeus olla aikuinen, uskallettava olla aikuinen, ja on oikeus kieltäytyä hakemasta".

Noin 40 henkilön vastauslomakkeessa oli ehdotuksia tai pientä arvostelua esitystä kohtaan. Suurin osa kritiikistä kohdistui näytelyihin esimerkkeihin, jotka olivat vastaajien mielestä karrikoituja ja ääri-laidoista. Asiallinen, oikea vaihtoehto puuttui. Todellisuus sijoittuu kuitenkin niiden väliin ja tästä ei ollut esimerkkiä. Jos esitystapaa pidettiin hieman provosoivana, heti perään kuitenkin sanottiin: "mutta se on kai draaman keinoja". Myös päinvastaista mieltä oltiin: "aika rauhallisia esimerkkejä" ja "aloitus voisi olla jopa vielä dramaattisempi". Jonkun mielestä murrosikäisten alkoholinkäyttökokeiluja käsiteltiin liian vähän. Samaa mieltä oli myös pari vastaajaa, jotka pitivät lisäksi utopistisena, että suurin osa lapsista saataisiin 18 vuoden ikään ilman alkoholikokeiluja. Todellisuudessa lapset kokeilevat. Heidän mielestään asiaa ei käsitelty tästä näkökulmasta.

Joissakin vastauslomakkeissa ehdotettiin, että nuorille itselleen esitettäisiin tämä draamaesitys. "Esitys oli niin puhutteleva, että nuorten pitäisi se ehdottomasti nähdä."

Liite 5. Sanna-Kaisa Kopiloff ja Thomas Karlsson: Tiivistelmä Sanna-Kaisa Kopiloffin (Pirkanmaan ammattikorkeakoulu) opinnäytetyöstä "Nuorten aikuisten humalajuominen ja sen vähentäminen"

Tässä työssä mielenkiinnon kohteena ja tavoitteena on nuorten aikuisten humalajuominen ja sen vähentäminen. Lähtökohtana on ennaltaehkäisevä päihdetyö ja humalatilän osoittaminen puhallustapahtumissa. Työn tarkoitus oli herättää ja kiinnittää huomio yksilöllisiin tapoihin, asenteisiin ja tottumuksiin käyttää alkoholia.

Työ toteutettiin kahdessa jatkoaikaravintolassa, jossa asiakkaat puhalsivat alkometriin saaden tietoonsa oman humalatilansa promilleina. Osalle asiakkaista tehtiin haastattelu puhallusten jälkeen, jossa kartoitettiin heidän näkemyksiään ja ajatuksiaan heidän alkoholinkäytöstään. Keskimääräinen puhallustulos oli naisilla 0,98 ja miehillä 1,34 promillea. 40 % miehistä ja 60 % naisista puhalsi yli 1,5 promillea. Korkein puhallustulos oli 2,9 promillea.

Nuoret aikuiset odottavat ravintoloiden valvovan ja puuttuvan anniskeluun päihtyneille.

Mielenkiinnon kohteiksi jatkotyöskentelylle nousi ravintoloiden ilmapiirin parantaminen viihtyvyyden lisäämiseksi ja humalajuomisen vähentämiseksi. Mielenkiintoista olisi myös toistaa puhallutus vanhemmalle väestölle, vertailun vuoksi.

Liite 6. Tiivistelmä Jouko Someron (Jyväskylän ammattikorkeakoulu) opinnäytetyöstä "Alko Oy:n viranomaissuhteiden nykytila ja osapuolten kehittämisehdotukset Jyväskylän alueella"

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa Alko Oy:n ja sen viranomaissidosryhmien yhteistyötä Jyväskylän alueella sekä sidosryhmien mielipiteitä Alkon vastuullisuudesta ja yhteistyön kehittämisestä. Koska vastuullisuus myyntityössä on korostunut Alkossa viime aikoina, työn yhtenä merkittävänä tavoitteena oli saada tietoa siitä, onko yhteistyön kehittämisen kautta mahdollista vähentää alaikäisten alkoholin käyttöä Jyväskylän alueella.

Opinnäytetyö toteutettiin haastattelemalla valittuja sidosryhmien edustajia laadullisen tutkimusmenetelmän mukaan. Haastattelumenetelmäksi valittiin teemahaastattelu. Teemahaastattelu mahdollisti tarvittavien lisäkysymysten teon haastattelun aikana.

Tulokset paljastivat, että yhteistyö sidosryhmiin on paikallisesti melko vähäistä. Haastateltavat kertoivat paikallisen alkoholipolitiikka-projektin olevan lähes ainoa aktiivinen yhteistyökanava Alkon kanssa. Tyytyväisyys yhteistyön nykytilaan vaihteli eri tahojen kesken. Alkon toimintaa ohjaavien, lääninhallituksen alaisten tahojen tyytyväisyys yhteistyön nykytilaan oli parempi kuin Jyväskylän kaupungin alaisten tahojen.

Tulokset osoittavat, että sidosryhmät olisivat halukkaita kehittämään yhteistyötä Alkon kanssa. Yhteistyön kehittäminen viranomaisten kanssa tuo alaikäisten vanhemmat keskusteluetäisyydelle Alkon kanssa. Tästä syystä yhteistyön kehittämisellä olisi alaikäisten alkoholinkäyttöä vähentävä vaikutus. Yhteistyön kehittämisen esteenä on kuitenkin tämän hetkinen alkoholipoliittinen toimijakenttä, jossa Alko on vain vähittäismyyjä. Sidosryhmät näkivät Alkon vastuullisena alkoholin vähittäismyyjänä, koska Alkon kontrolli alkoholin myynnissä on tällä hetkellä tiukka.

Tutkimuksen avulla Alko Oy saa tärkeää tietoa sidosryhmien ajatuksista. Tutkimustulokset kertovat, mitkä viranomaissuhteet kaipaavat yhteistyötä ja mitkä eivät.

Liite 7. Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä julkaistut Pakka-artikkelit

Marja Holmila, Thomas Karlsson ja Kirsimarja Raitasalo:

Alaikäisten alkoholiostot

Yhteiskuntapolitiikka 70 (3) 2005, 305–310

Tiivistelmä

Vaikka alkoholin ostaminen alaikäisenä sekä sen välittäminen alaikäisille on alkoholilain mukaan kiellettyä, nuoret saavat kuitenkin omasta mielestään helposti hankittua alkoholijuomia. Nuorten enemmistö piti alkoholin ostamista vähittäismyyntipisteistä helppona ja myös ostokoe osoitti, että noin puolet nuorten tekemistä ostoyrityksistä onnistui ilman, että alle 18-vuotiailta näyttäviltä asiakkailta olisi kysytty henkilöllisyystodistusta. Sekä nuoret että vanhemmat pitivät riskiä jäädä kiinni alaikäisenä tehdyistä ostoyrityksistä melko vähäisenä. Vanhemmat luulevat alkoholin hankkimisen olevan nuorille vaikeampaa kuin mitä nuoret itse ilmoittavat. Noin viidennes nuorten juomasta alkoholista on heidän itse hankkimaansa ja lähes puolet alaikäisiltä näyttävien nuorten ostokokeista onnistui. Ehkäisytyön tavoitteeksi on otettava alaikäisille myynnin valvonnan tehostaminen ja yrittäjien koulutus.

Katariina Warpenius:

”Paa iso tuoppi ...” Näyttelijän avustama ostokoe ravintoloissa

Yhteiskuntapolitiikka 70 (3) 2005, 295–304

Tiivistelmä

Paikallinen alkoholipolitiikka -hankkeessa tehtiin näyttelijän avustama ostokoetutkimus. Koe kohdistui kahden kaupungin baareihin ja yökerhoihin (yhteensä 94 kohdetta) perjantai- ja lauantai-iltaisina. Kokeessa miesnäyttelijä esitti selvästi päihtynyttä ja yritti ostaa tuopin keskiolutta baaritiskiltä. Tarkoituksena oli selvittää, noudattavatko tarjoilijat selvästi päihtyneille asiakkaille myynnin kieltävää lainsäädäntöä. Tarjoilijoista 30 prosenttia kieltäytyi myymästä. Eniten vuotivat keskustojen yökerhot ja lähioiden suuret huvittelupaikat. Humalaiselle myynnin todennäköisyyttä lisäsivät ovimiesten läsnäolo, jono baaritiskillä, tarjoilijan sukupuoli ja ikä (naiset ja iäkkäämmät kielsivät herkemmin), asiakaskunnan yleinen päihtyneisyys sekä ostokokeen ajankohta (alkuillasta kiellot olivat todennäköisempiä). Kokeen perusteella useiden tarjoilijoiden toimintaa ohjaavat juridisten normien sijasta epäviralliset sosiaaliset säännöt: humala on hyväksytty osa juhlimiskulttuuria. Metodien kannalta ostokoe osoitti, että näyttelijän avustama kenttätutkimus voi tuottaa systemaattisia tutkimustuloksia.

Liite 8. Pakka-tietokannan muuttujaluettelo

Tulosmuuttujat

1. Alkoholimyrkytykset
2. Akuutit intoksikaatiot
3. Kuolemaan johtaneet alkoholimyrkytykset
4. Kuolemaan johtaneet akuutit intoksikaatiot
5. Kuolemaan johtaneet päihtyneiden liikennetapaturmat
6. Päihdyksissä sattuneet, kuolemaan johtaneet tapaturmat
7. Päihdyksissä väkivaltaan kuolleet (murhat, tapot, pahoinpitelyt)
8. Pahoinpitelyt (lievät, tavalliset ja törkeät)
9. Pahoinpitelyt (lievät, tavalliset ja törkeät), syylliseksi epäilty alkoholin vaikutuksen alaisena

Välilliset mittarit

10. Sairaalahoitoon johtaneet päihtyneiden liikennetapaturmat
11. Päihdyksissä tapahtuneet sairaalahoitoon johtaneet tapaturmat
12. Sairaalahoitoon johtaneet, päihtyneeseen kohdistuneet väkivaltatapaukset ja pahoinpitelyt
13. Lastensuojelun avohuollon tapaukset ja huostaanotot
14. Alkoholin myynti asukasta kohden, litraa 100 % alkoholina
15. Juopumuspidätykset
16. Päivystyspotilaiden määrä pe-la yönä klo 23–06
17. Alkoholilupien määrät
18. Luvan rajoitukset ja valvontatoimenpiteet sanktioina (STTV ja lääni)
19. Poliisiratsioiden määrä
20. Ratsiassa pysäytettyjen ja alkoholin vaikutuksen alaisena olleiden määrä, kuukausittain tai humalapidätysten lukumäärät
21. Ikätarkastukset alueen kaupoissa ja Alkossa
22. Humalan tai välittämisepäilyn perusteella kieltäydytty myymästä Alkossa
23. Pakan antamat diplomit kauppohenkilöille ja ravintolayrittäjille
24. Pakan antamat palkinnot kauppohenkilöille ja ravintolahenkilökunnalle
25. Pakan pitämät vähittäismyyntikoulutukset, niihin osallistuneiden henkilöiden ja kauppohenkilöiden määrä
26. Pakan pitämät ravintolakoulutukset, niihin osallistuneiden henkilöiden ja ravintoloiden määrä
27. Välittämisen tai alaikäisille myynnin vähentämiseen pyrkivät yhteistempaukset
28. Humalakäytön vähentämiseen pyrkivät yhteistempaukset
29. Verkostotoimijoiden koulutukset julkisen tilan rauhoittamiseksi
30. Verkostotoimijoiden aktiivisuus
31. Vanhemmille suunnatut koulutustapahtumat ja niihin osallistuneiden vanhempien määrä
32. Muut koulutukset